

# ZÁPISNÍK

SLOVENSKÉHO JAZYKOVEDCA

ročník 12

1993

číslo 1-4

BULLETIN SLOVENSKEJ JAZYKOVEDNEJ  
SPOLOČNOSTI PRI SAV

ZÁPISNÍK SLOVENSKÉHO JAZYKOVEDCA  
ROČNÍK 12 — 1993 — ČÍSLO 1—4

**Obsah**

<b>Správy o činnosti SJS pri SAV.</b> <i>M. Nábělková</i> .....	3
Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za rok 1993.....	3
Zoznam prednášok Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v roku 1993.....	4
<b>III. kolokvium mladých jazykovedcov.</b> Modra-Piesok, 2.—3. december 1993. <i>M. Nábělková</i> .....	6
<b>Tézy prednášok</b> .....	9
KOČIŠ, F.: Zapájanie priradovacích syntagmiem do štruktúry vety .....	9
MAJTÁN, M.: Kontinuitný vývin slovenčiny vo svetle vlastných mien .....	10
DOLNÍK, J.: O teórii prirodzenej morfológie .....	12
HORECKÝ, J.: Morfematická podmienenosť rytmického krátenia .....	12
DOLNÍK, J.: Princíp motivácie v morfológii .....	13
DOLNÍK, J.: Lexéma ako znak .....	14
ŠIKRA, J.: Slovanská župa a jej praslovanské súvislosti .....	15
MAJTÁN, M.: Kontinuita vývinu slovenčiny vo svetle historických vlastných mien .....	17
MAJTÁN, M.: Vývin priezvisiek na Slovensku .....	18
BLANÁR, V.: Osemnásyty medzinárodný onomastický kongres v Trieri .....	20
PANČÍKOVÁ, M.: Zradné slová v polštine a slovenčine .....	22
KOČIŠ, F.: Členenie slovnej zásoby .....	23
RUSNÁK, J.: Originalita a konvenčnosť: O tendenciach v štruktúre lexiky báš- nických textov slovenského klasicizmu .....	24
HORÁK, G.: Časové stupne kondicionálu v spisovnej slovenčine .....	25
MLACEK, J.: Frazeológia v diele D. Sinapia Horčičku .....	26
NIŽNÍKOVÁ, J.: Zdvorilostný princíp v tzv. rozkazovacích vetách v slo- venčine .....	27
ONDREJOVIČ, S.: Z výskumu Slovákov v Dolnom Rakúsku .....	28
FERENČÍKOVÁ, A.: Niektoré syntaktické osobitosti slovenských nárečí v slo- vensko-inojazykovom kontexte .....	28
JAROŠOVÁ, A.: Typológia lexikálnej spájateľnosti .....	30
BENKO, V.: Interpunkcia a štruktúra heslovej state vo výkladovom slovníku ..	30
HORÁK, E.: Paradoxy súčasnej slavistiky .....	31
<b>Oznamy</b> .....	33
Jazykovédené sdružení ČR — oznamenie .....	33
Informácia o podujatiach SJS pri SAV v r. 1994 .....	33
Konferencia o jazykovej kultúre .....	34
Z nových kníh .....	34
<b>Zoznam členov Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV</b> .....	35

## Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV

Panská 26

813 64 BRATISLAVA

tel. 07/331761-3, fax 07/331756

## Správy o činnosti SJS pri SAV

### Správa o činnosti Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV za rok 1993

Prácu SJS pri SAV v roku 1993 organizoval výbor v zložení: *Dr. I. Ripka*, predsedca, *Dr. M. Majtán*, *doc. J. Mláček*, *prof. J. Sabol*, podpredsedovia, *Dr. M. Nábělková*, tajomníčka, *Dr. S. Mislovičová*, hospodárka, *doc. J. Furdík*, predseda pobočky v Prešove, *Dr. J. Klincková*, predsedníčka pobočky v Banskej Bystrici, *doc. E. Krošláková*, predsedníčka pobočky v Nitre, *prof. V. Blanár*, *Dr. K. Buzássyová*, *prom. fil. A. Ferencíková*, *doc. P. Žigo*, členovia. Revízorkami spoločnosti boli *Dr. A. Oravcová* a *Dr. A. Šebestová*. Výbor spoločnosti sa zišiel na 3 zasadnutiach, na ktorých priebežne prípravoval a hodnotil prácu spoločnosti v roku 1993. Na svojom zasadnutí 7. 12. 1993 výbor schválil rozpočet a plán činnosti SJS pri SAV na rok 1994: 6. celoslovenské stretnutie jazykovedcov zamerané na otázky sémantiky a lexikografie v synchronickom a diachronickom aspekte, v súhlase s návrhmi pléna minulého valného zhromaždenia spojené s valným zhromaždením, spolučasť pri organizovaní 11. slovenskej onomastickej konferencie, IV. kolovium mladých jazykovedcov, diskusie o čiastkových výsledkoch grantových výskumných úloh a pravidelné prednášky v Bratislave a v pobočkách.

*Organizačná a vedeckovýskumná činnosť v r. 1993.* V tomto roku podobne ako v predchádzajúcim období sa Slovenská jazykovedná spoločnosť koncentrovala na prednáškovú činnosť — v Bratislave a v pobočkách odznelo 27 vedeckých prednášok (10 v Bratislave, 7 v Nitre, 3 v Banskej Bystrici a 7 v Prešove), na ktorých sa zúčastňovali vedeckí a pedagogickí pracovníci a študenti jazykovedného zamerania, ako aj záujemcovia z iných odborov. Medzi prednášajúcimi bolo tohto roku menej zahraničných odborníkov, jazykovedná spoločnosť poskytla, najmä v prvom polroku, priestor na prednesenie a prediskutovanie časti príspevkov pripravovaných na XI. medzinárodný zjazd slavistov v Bratislave (august — september 1993).

Na rok 1993 SJS pri SAV plánovala tri väčšie vedecké podujatia. 6. celoslovenské stretnutie jazykovedcov sa vzhľadom na blízkosť termínu konania k XI. medzinárodnému zjazdu slavistov a „finančnú vyčerpanosť“ pracovísk neuskutočnilo — po tohtoročnej prestávke plánuje SJS zorganizovať 6. celoslovenské stretnutie v roku 1994. Neuskutočnilo sa (pre nedostatok záujemcov) ani plánované kolokvium o hydronymii. Príspevky pripravené na toto podujatie sa výbor spolu so Slovenskou onomastickou komisiou rozhodol prezentovať formou prednášok v jazykovednej spoločnosti s uverejnením téz v Zápisníku slovenského jazykovedca.

Úspešným podujatím bol v poradí už III. ročník kolokvia mladých jazykovedcov, ktorý v dňoch 2.—3. decembra zorganizovala SJS spolu s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV v Modre-Piesku. K tomuto podujatiu SJS pri SAV pripravila zborník príspevkov *VARIA II* z druhého ročníka podujatia, ktorý sa podarilo vydáť vďaka vydavateľskej a finančnej spoluúčasti Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Na III. kolokviu mladých jazykovedcov odznelo 22 príspevkov, ktoré predniesli mladí jazykovedci z JÚĽŠ SAV (L. Králik, S. Mislovičová, Nguyen

Hong Con, E. Páleš, J. Sejáková, M. Smatana, M. Šimková, I. Šlabjarová), FF UK (J. Štefánik), UPIŠ v Prešove (J. Rusnák, M. Bystrianska, M. Sedláková), UMB v Banskej Bystrici (J. Krško, V. Patráš), PF Karlovej univerzity v Prahe (E. Schneidrová, K. Vondrák), Ústavu slavistiky a balkanistiky AV Ruskej federácie (J. Zelenovič), Lipskej univerzity (A. Späth), ako aj mladí kolegovia z nelinguistických pracovísk — Kabinetu výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV (M. Popper), psychologických katedier PF UK (M. Groma), univerzity v Zürichu (T. Miškuová) a literárnovedného pracoviska FF UPJŠ (J. Briškár, V. Garjanski). Prítomní boli aj viacerí mladí (a ďalší) lingvisti, ktorí sa zapájali do diskusie. Celkovo podujatie prebiehalo v príjemnej tvorivej a diskusnej atmosfére. SJS plánuje vydať príspevky z kolokvia v zborníku *VARIA III*.

Mimoriadna dotácia umožnila SJS pri SAV pripraviť do tlače jedno súhrnné číslo *Zápisníka slovenského jazykovedca* (1993, č. 1–4) so správou o činnosti, tézami vedeckých prednášok a najzávažnejšími informáciami zo slovenskej jazykovedy. Tlačové podklady Zápisníka slovenského jazykovedca ako aj zborníka *VARIA II* boli pripravené v Jazykovednom ústave L. Štúra SAV.

Z dlhodobo pripravovaných edičných projektov sa v tomto roku vo vydavateľstve Obzor podarilo realizovať vydanie *Encyklopédie jazykovedy* iniciovanej Slovenskou jazykovednou spoločnosťou, ktorá bola pripravená pod vedením prof. J. Mistriká a redakčnej rady tvorenej členmi výboru SJS v období, v ktorom základný text vznikal (1982–1985). Encyklopédia obsahujúca vyše 2000 hesiel zo slovenskej a všeobecnej jazykovedy predstavuje významný prínos aj za hranicami vlastného odboru. Dielo vyšlo s prispiením fondu Pro Slovakia. Z finančných dôvodov sa žiaľ nepodarilo vydať X. zväzok cudzoyazyčného zborníka *Recueil linguistique de Bratislava*, pripravený k XI. medzinárodnému zjazdu slavistov v Bratislave.

Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV mala úzku a dobrú spoluprácu s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV, slovakistickými katedrami fakúlt vysokých škôl a s Organizačným strediskom vedeckých spoločností pri SAV.

## **Zoznam prednášok Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v roku 1993**

### **Bratislava**

- 23. 2. — PhDr. Milan Majtán, CSc.: Kontinuitný vývin slovenčiny vo svetle vlastných mien
- 23. 3. — doc. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.: O teórii prirodzenej morfológie
- 6. 4. — PhDr. Juraj Šikra, CSc.: Slovanská župa a jej praslovanské súvislosti
- 7. 4. — prof. Dr. Svenka Savić (Nový Sad): Analýza diskurzu: údaje z hovorového srbského a chorvátskeho jazyka
- 11. 5. — prof. PhDr. Vincent Blanár, DrSc.: Osemnásťty medzinárodný onomastický kongres v Trieri

- 25. 5. — doc. PhDr. František Kočiš, CSc.: Členenie slovnnej zásoby
- 15. 6. — PhDr. Gejza Horák, CSc.: Časové stupne kondicionálu
- 9.11. — PhDr. Slavo Ondrejovič, CSc.: Z výskumu Slovákov v Dolnom Rakúsku
- 30.11. — Alexandra Jarošová, CSc.: Typológia lexikálnej spájateľnosti
- 14.12. — Ing. Vladimír Benko: Interpunkcia a štruktúra heslovej state vo výkľadovom slovniku

### **Nitra**

- 26. 1. — doc. PhDr. František Kočiš, CSc.: Zaraďovanie priraďovacích syntagiem do vety
- 30. 3. — doc. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.: Princíp motivácie v morfológii
- 30. 3. — doc. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.: Lexéma ako znak
- 12. 5. — PhDr. Marta Pančková, CSc.: Zradné slová v polštine a slovenčine
- 11.11. — prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc.: Niektoré syntaktické osobitosti slovenských nárečí v slovensko-inojazykovom kontexte
- 17.11. — PhDr. Milan Majtán, CSc.: Z vývinu slovenských priezvisk
- 20.12. — doc. PhDr. Emil Horák, CSc.: Paradoxy súčasnej slavistiky

### **Banská Bystrica**

- 11. 5. — prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.: Morfematický aspekt rytmického krátenia
- 17. 6. — PhDr. Milan Majtán, CSc.: Vývin priezvisk na Slovensku
- 6. 10. — doc. PhDr. Ján Bosák, CSc.: Ján Kollár po 200 rokoch

### **Prešov**

- 25. 3. — prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.: Morfematická podmienenosť rytmického krátenia
- 21. 4. — PhDr. Milan Majtán, CSc.: Kontinuitný vývin slovenčiny a jeho odraz vo vlastných menách
- 22. 4. — PhDr. Milan Majtán, CSc.: Vývin priezvisk na Slovensku
- 26. 5. — PhDr. Juraj Rusnák: Originalita a konvenčnosť: O tendenciach v štruktúre lexiky básnických textov slovenského klasicizmu
- 15. 9. — doc. PhDr. Jolana Nižňáková, CSc.: Princíp zdvorilosti v komunikačných typoch slovenských viet
- 15.11. — doc. PhDr. Ján Doruľa, DrSc.: XI. medzinárodný zjazd slavistov a aktuálne otázky súčasnej slovenskej jazykovedy
- Košice
- 7. 7. — doc. PhDr. Jozef Mláček, CSc.: Frazeológia v diele D. Sinapia Horčičku

### **III. kolokvium mladých jazykovedcov**

Modra—Piesok 2.—3. XII. 1993

Už po tretí raz sa v Modre-Piesku (tentoraz v horskej chate Poruban) konalo generačné stretnutie mladých výskumníkov v oblasti jazyka, ktoré v záujme rozvoja a podpory mladej vedy pripravila Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV v spolupráci s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV. Podujatie s opakovane deklarovaným cieľom utvoriť priestor na výmenu informácií o zameraní a výskumných výsledkoch mladých jazykovedcov z rozličných vedeckých a vedecko-pedagogických pracovísk a na konfrontáciu ich pracovných postupov sa postupne rozvíja v troch smeroch — zvyšuje sa počet zahraničných účastníkov (nielen tým, že pri treťom ročníku kolokvia sa zahraničními stali aj jeho českí účastníci), posilňuje sa interdisciplinárnosť podujatia (tentoraz šlo najmä o styčné body lingvistiky a literárnej vedy, lingvistiky a psychológie) a v záujme intenzívnejšieho zapájania mladých adeptov vedy do odbornej komunity dostávajú popri mladých vedeckých pracovníkoch a ašpirantoch priestor na vystúpenie aj študenti. Na III. kolokvii predniesli príspevky mladí jazykovedci z JÚLŠ SAV (L. Králik, S. Mislovičová, Nguyen Hong Con, E. Páleš, J. Sejáková, M. Smatana, M. Šimková, I. Šlabjarová), FF UK (J. Štefánik), UPJŠ v Prešove (J. Rusnák, M. Bystrianska, M. Sedláková), UMB v Banskej Bystrici (J. Krško, V. Patráš), PF Karlovej univerzity v Prahe (E. Schneiderová, K. Vondrák), Ústavu slavistiky a balkanistiky AV Ruskej federácie (J. Zenovič), Lipskej univerzity (A. Spáth), ako aj mladí kolegovia z nelingvistických pracovísk — Kabinetu výskumu sociálnej a biologickej komunikácie SAV (M. Popper), psychologických katedier PF UK (M. Groma) a Zurišskej univerzity (T. Miškuvová) a literárnovedného pracoviska FF UPJŠ (J. Briškár, V. Garjanskí). Prednesené príspevky vo viacerých tematických okruhoch predstavili šírku záberu súčasnej pozornosti mladých výskumníkov — od otázok história jazyka, výskumu nárečí, systémových výskumov jednotlivých jazykových rovín, skúmania miesta metafory pri výstavbe jazykového obrazu sveta, rozličných otázok jazykovej komunikácie (aj jej kamuflovania), komunikácie nepočujúcich, lexikálnej stránky a výstavby literárnych diel až po počítačové modelovanie prirodzeného jazyka. Na tomto ročníku kolokvia sa účastníci stretli s istým časovým deficitom — vyšší počet príspevkov a vymedzený čas približne troch pracovných hodín neumožňoval realizovať v plene všetky diskusné vystúpenia v zaujímavovo prebiehajúcej diskusii, príjemné prostredie chaty však poskytovalo dosť možností na ďalšie, komornejšie debaty v „popracovnom čase“.

Na kolokvii sa účastníkom dostal do rúk zborník VARIA II s príspevkami z minulého kolokvia, ktorý sa SJS podarilo vydáť v spolupráci s Pedagogickou fakultou UMB v Banskej Bystrici.

Za predpokladu, že budú vhodné finančné podmienky, plánuje SJS zborník VARIA III vydáť o niečo skôr. Informácia pre prípadných záujemcov — jednotlivé zväzky zborníka, ktorého názov primerane odráža programovú rozmanitosť tému, pohľadov a metód, by mali byť k dispozícii v knižničiciach, VARIA II (zoznam príspevkov porov. Zápisník slovenského jazykovedca 1992) si predbežne možno zadovážiť u tajomníčky SJS pri SAV.

M. Nábělková

### **Prednesené príspevky:**

#### **JÚLŠ SAV**

- \* L. Králik: Z jazyka slovenského piesňového folklóru
- \* S. Mislovičová: Špecifika športových komentárov v televízii
- \* Nguyen Hong Con: Sémantická klasifikácia vietnamských predikátov
- \* E. Páleš: Procesy premeny obsahu na formu v slovenčine. Sedemstupňový algoritmický model
- \* J. Sejáková: Metaforické vyjadrovanie vnútorného sveta človeka v slovenčine
- \* M. Smatana: Hláskoslovie rajeckého nárečia. (Sociolingvistický pohľad)
- \* M. Šimková: Svet zvukov v Kraskovej a Sladkovičovej poézii
- \* I. Šlabjarová: Nárečie Valaskej Belej

#### **FF UK Bratislava**

- \* J. Štefánik (spolu s M. Gromom): Bilingvismus alebo semilingvismus?

#### **PdF UK Bratislava**

- \* M. Groma (spolu s J. Štefánikom): Bilingvismus alebo semilingvismus?

#### **FF UPJŠ Prešov**

- \* J. Briškár — J. Rusnák: O kamuflovaní v textových a netextových prejavoch
- \* M. Bystrianska: Slovotvorné alternácie pri bezpríponovom tvorení deverbatívnych substantív
- \* V. Garjanskí: Interpretácia. Túžba po pravde
- \* J. Rusnák: Úvahy o ruptúrach v štruktúre lexiky básnického textu

#### **PDF UPJŠ Prešov**

- \* M. Sedláková: Príspevok k ranému obdobiu vývinu detskej reči

#### **FHPV UMB Banská Bystrica**

- \* J. Krško: Včelárska terminológia v obci Revúčka
- \* V. Patráš: Metatextovosť ako jazykovo-kompozičný princíp. (A. Solženycin: Súostrovie GULAG)

#### **PdF UK Praha**

- \* E. Schneiderová: Je komunikace mezi rodiči a dětmi dialogem?
- \* K. Vondrák: Archivní prameny jako zdroj poznání regionálních zvláštností vývoje spisovného jazyka

#### **ÚSTAV SLAVISTIKY A BALKANISTIKY AV RF**

- \* J. Zenovič: Niektoré aspekty prekladu slovenských reálií do ruštiny

#### **KABINET VÝSKUMU SOCIÁLNEJ A BIOLOGICKEJ KOMUNIKÁCIE SAV**

- \* M. Popper: Niektoré psychologické aspekty interpretácie vybraných modálnych slovies

## ZURIŠSKÁ UNIVERZITA

\* T. Miškuvová: Analýza poviedok z projektívneho testu „Thematic Apperception Test“ podľa morfológie rozprávok Vladimíra Proppa

## LIPSKÁ UNIVERZITA

\* A. Späth: Imperatívna veta v slovenčine

## Tézy prednášok

### Zapájanie priradovacích syntagmi do štruktúry vety

1. Vo všeobecnosti sa prijíma názor, že priradovací vzťah a skladby utvorené týmto vzťahom sú v jednoduchej vete fakultatívne, že neutvárajú štruktúru vety, resp. že netvoria „funkčnú pozíciu vetných zložiek“. Ďalej sa prijíma, že priradovanie iba „zmnožuje“ vetný člen, to značí, že vo vete môže stať pri sebe viac rovnorodých vетných členov, ktoré tvoria tzv. viacnásobný vetný člen, ktorý do štruktúrnych vzťahov vo vete vstupuje ako jeden celok. Najčastejšie sa hovorí o viacnásobnosti podmetu, prísudku, predmetu, príslovkového určenia a prílastku. K týmto viacnásobným vetným členom sa ešte zaradujú viacnásobný doplnok a viacnásobný prístavok.

2. Treba však brať na vedomie, že viacnásobná môže byť aj menná časť sponovo-menného prísudku, viacnásobné môžu byť infinitívky pri pomocných slovesách (napr. *začal spievať* a *tancovať*), viacnásobnosť sa prejavuje aj pri enumerácii rovnakých javov, označených rovnakými výrazmi, viacnásobnosť existuje aj pri niektorých predložkách, ktoré sémanticky predpokladajú najmenej dve priradené substantívy (napr. *medzi nebom a zemou*). Je teda zrejmé, že viacnásobnosť má v syntaxi širšie uplatnenie a že v štruktúre vety sa viacnásobné celky ako priradovacie syntagmy ešte konštrukčne diferencujú.

3. Predovšetkým treba rozlišovať viacnásobnosť hlavných čiže základných vетných členov od viacnásobnosti rozvíjiacich vetných členov a osobitne posudzovať viacnásobnosť doplnku, prístavku, enumeratívnych celkov atď. V súvislosti s viacnásobným podmetom sa problematická stáva zhoda podmetu s prísudkom. Morfológické ukazovatele tejto zhody sú takmer irelevantné, resp. zhodu signalizujú iba čiastočne. Existujú štyri varianty tejto čiastočnej zhody, resp. nezhody:

- keď je viacnásobný podmet v antepozícii, sloveso v prísudku je buď v tvaru jednotného čísla, alebo množného čísla,
- keď je viacnásobný podmet v postpozícii, sloveso v prísudku môže byť v tvaru množného čísla i v tvaru jednotného čísla.

Na všetky štyri varianty je dostačujúci počet dokladov.

4. O osobitosti tzv. viacnásobného prísudku sa doposiaľ viedie diskusia. Jeho existencia sa tiež viaže na osobitné syntagmatické a sémantické vlastnosti členov viacnásobného prísudku a členov, ktoré ho rozvíjajú. Najzávažnejším argumentom proti viacnásobnosti prísudku je jeho predikatívna čiže vetotvorná funkcia. Viacnásobnosť slovesno-menného prísudku sa viaže na dve alebo viaceré priradené menné časti. Podľa nášho názoru viacnásobná menná časť prísudku však nemá schopnosť násobiť predikáciu.

5. Obdobný prípad predstavuje viacnásobnosť infinitívov pri jednom tvaru fázových, limitných a modálnych slovies. Aj tu zastávame názor, že priradené infinitívky sa spájajú s tvarom pomocného slovesa do jedného zloženého slovesného tvaru, nie do zloženého prísudku.

6. Do kontaktu s prísudkom vo vete a s podmetom, resp. predmetom vstupuje ako celok aj viacnásobný doplnok, pričom predstavuje iba jednu doplnkovú konštrukciu.

Viacnásobnosť alebo charakter viacnásobného celku si zachováva aj viacnásobný prístavok. K nemu sa blížia aj enumeratívne konštrukcie, založené na vzťahu koordinácie.

7. Osobitný prípad viacnásobnosti predstavuje priradočacia syntagma zvyčajne dvoch podstatných mien pri predložke medzi, napr. *medzi nebom a zemou, odchod priadá medzi Vianoce a Nový rok*.

8. Priradočacie syntagmy ako viacnásobné rozvíjacie vetté členy (predmet, prísluškové určenie a prívlastok) tvoria so svojím nadradeným členom zloženú podraďovaco-priradočaciu syntagmu s tzv. globálnou koordináciou.

Doc. Dr. František Kočiš, CSc.  
(26. I. 1993 — Nitra)

## Kontinuitný vývin slovenčiny vo svetle vlastných mien

Vo vedeckých kruhoch, ale aj v širokej kultúrnej verejnosti u nás a v slavistickom svete vôbec by mala byť vari už dostatočne osvetlená problematika genézy slovenského etnika a samobytného slovenského jazyka ako jedného zo slovanských jazykov, ktorý má podobne ako všetky ostatné slovanské jazyky svoju predhistorickú bázu v praslovancíne a od 10. storočia samostatný vývin v západoslovanskom jadre južného typu tak ako jemu najbližší slovanský jazyk čeština.

Dnes už možno vybrať dostatočné množstvo preukazných dôkazov o kontinuitnom vývine slovenčiny ako národného jazyka Slovákov z praslovanciny. Dostatočne preukazné sú práve historické vlastné mená, pretože ako pomenovania jedinečných objektov (osôb, súdlních objektov, riek, vrchov a pod.) sa zafixovali už vo včasnostredovekej spoločnosti, a tak predstavujú najstaršie doložené jazykové fakty o jazyku formujúcom sa slovenského etnika, a to aj napriek značným deformáciám zápisov slovenských vlastných mien, spôsobovaným stredovekými pisárskymi školami a maniermi vtedajších uhorských kráľovských i cirkevných kancelárií.

Dedičstvo praslovanciny, ak sa dá takto obrazne nazvať jazyková hodnota najstarších slovenských vlastných mien, možno teda sledovať na osobných menách predkresťanského typu, na osadných, vodných i terénnych názvoch, doložených v najstarších stredovekých listinách, týkajúcich sa Slovenska. Jednotlivé triedy vlastných mien (antroponymia, ojronymia, hydronymia, oronymia a pod.) majú isté špecifické vlastnosti vypĺňajúce z nerovnakého charakteru objektov pomenúvania.

Kontinuitný vývin slovenského národného jazyka z praslovanciny možno sledovať v najstarších slovenských vlastných menách rozborom ich lexicálno-sémantickej, slovotvornej i hláskovej výstavby.

1. Osobné mená (antroponymia). Za najstaršie slovanské osobné mená doložené z nášho územia sa pokladajú mená kniežat Rastislava, Pribinu a Svätopluka, Svätoplukovej ženy Svätožízny a ďalšie slovenské, resp. západoslovanské mená z 9. storočia zapísané medzi menami Pribinových veľmožov a menami pútnikov z tzv. Cividalského evanjelia.

Novšie doklady slovenských osobných mien predkresťanského typu sa nachádzajú v listinách z 12. – 13. storočia, a to nielen ako mená osôb, ale aj v toponymii.

2. Osadné názvy (ojkonymia). Na celom slovenskom juhu a osobitne v južných častiach dnešného Slovenska boli v 9. a 10. storočí osadné názvy slovenské (slovanské). Predkovia dnešných Slovákov na tomto území žili prinajmenšom niekoľko storočí pred príchodom starých Maďarov do Podunajskej kotliny. Svedčí o tom výrazne lexika, ktorá bola zdrojom pri tvorení starých slovenských osadných názvov z rozličných sfér výrobnej činnosti i z oblasti spoločenského a kultúrneho života doložená v názvoch z 11., 12. a 13. storočia.

3. Vodné názvy (hydronymia). Diskusia o pôvode názvov väčších slovenských riek ešte prebieha. Po *Vodopise starého Slovenska* od V. Šmilauera (1932) a po sérii štúdií Š. Ondruša (1972 – 1986) istú syntézu predstavuje monografia B. Varsika (1990) *Slovenské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10. – 12. storočí*, ktorá má vystihujúci podnadpis *Príspevok k etnogenéze Slovákov*. Lexikálne základy názvov veľkých riek sú na prvý pohľad nezreteľné, neslovanské, ale novšie výskumy a výklydy potvrdzujú slovanskosť názvov *Orava, Rimava, Ondava, Torysa* a i., hoci B. Varsik predpokladá, že ich niekdejší slovanskí predkovia Slovákov prevzali od staršieho predslavanského obyvateľstva, na rozdiel od názvov menších tokov, ktoré sú zreteľne slovanského pôvodu.

Pohľad na genézu slovenskej hydronymie vychádzajúci z doteraz heuristicky spracovaného materiálu a z onomastickej i etymologickej literatúry ukazuje, že možno hovoríť o jej slovanskom charaktere, a to i napriek tomu, že

1. väčšie toky mali iste aj v predslavanskom období názvy;
2. z týchto predslavanských (keltských, kvádských, rímskych) názvov sa niektoré mohli po príchode Slovanov do karpatskej oblasti prevziať, adaptovať a prispôsobiť predslavanskej slovnej zásobe a ďalej sa využívali ako slovanské;

3. aj v ranom stredoveku bolo slovenské etnikum (slovenskí predkovia Slovákov, starí Slováci) v stáлом (aj nerovнопrávnom) kontakte s neslovenskými a neslovenskými etnikami.

4. Tak ako osobné mená, osadné názvy a vodné názvy sú preukaznými svedectvami kontinuitného vývinu slovenského jazyka z praslovanciny, tak isto možno uviesť desiatky a stovky príkladov zo sféry terénnych názvov, a to i napriek tomu, že názvy vrchov a dolín sa v stredovekých listinách vyskytujú v menšom množstve ako osadné a vodné názvy menších geografických objektov, sú veľmi zriedkavé. Historicko-porovnávací, najmä historicko-lexikologický porovnávací výskum slovenských historickej vlastných mien, ale napr. aj súčasných terénnych názvov, prináša zreteľné dôkazy na pravidelný (i keď zložitími a nežičlivými historickými okolnostami poznačený) vývin slovenského národného jazyka z praslovanciny v rodine slovenských, najmä najbližších jazykov. Rovnako ako z apelatívnej zložky aj z proprieálnej časti slovnej zásoby možno predložiť stovky slov, dokladov z rozličných chronologických vrstiev na spoločné celoslovanské i západoslovanské javy, na staršie i novšie kontakty s južnoslovenskými a východoslovanskými jazykmi, na hranice areálov jednotlivých praslovanských javov na slovenskom jazykovom území, ale aj na špecificky slovenské jazykové javy, ktoré slovenčinu od najstarších čias predstavujú ako susedným slovanským jazykom rovno-

cenný, svojbytný jazyk, a to bez ohľadu na skutočnosť, že jeho spisovná, kodifikovaná podoba vznikla relatívne neskôršie.

PhDr. Milan Majtán, CSc.  
(23. III. 1993 — Bratislava)

## O teórii prirodzenej morfológie

Teória prirodzenej morfológie je zameraná na vysvetlenie bežných empirických údajov, ako napr., že v jazykoch sú rozšírené rozličné typy morfológických štruktúr, že isté štruktúry sú odolnejšie proti zmenám ako iné štruktúry, že afatické poruchy sa prednostne dotýkajú istých štruktúr a pod., skrátka, že isté štruktúry sa preferujú, t. j. niektoré štruktúry sú prirodzenejšie ako iné štruktúry. Hľadá sa vysvetlenie pre túto preferenciu. Konkurujú si tri explanačné koncepte.

1. Univerzalistická koncepcia sa zakladá na idei percepčnej jednoduchosti: preferujú sa tie štruktúry, ktoré sú percepčne jednoduchšie. Touto vlastnosťou sa vyznačujú štruktúry, ktoré sú utvorené na princípoch konštrukčného ikonizmu, uniformity a transparentnosti.

2. Vnútosystémová koncepcia vyzdvihuje princíp systémovej primeranosti morfológickej štruktúry. Preferujú sa tie štruktúry, ktoré sa viac zhodujú so štruktúrnymi vlastnosťami určujúcimi príslušný morfológický systém. Pre supletívne tvary, ktoré sú systémovo neprimerané, sa postuluje osobitná doména, v rámci ktorej sa supletivizmy javia ako prirodzené, normálne.

3. Ekonomická koncepcia sa opiera o princíp frekvencie výskytu (token-frequency). Frekvencia výskytu rozhoduje o tom, ktoré morfológické štruktúry sa preferujú: jednotky s vysokou frekvenciou sa vyznačujú kompresívnosťou a menšou pravidelnosťou až jedinečnou nepravidelnosťou, kým jednotky s nižšou frekvenciou opačnými vlastnosťami.

Osobitne vyzdvihujeme princíp optimálnej motivácie morfológických štruktúr: preferujú sa tie štruktúry, ktoré sú optimálne motivované.

Doc. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.  
(23. III. 1993 — Bratislava)

## Morfematická podmienenosť rytmického krátenia

Pri skúmaní morfematickej podmienenosťi rytmického krátenia sa vychádza z predstavy, že morfém sú abstraktné útvary, reprezentované v teste konkrétnymi alomorfémami. Prítom alomorfémy sa môžu odlišovať aj kvantitou nositeľa slabičnosti. Pri radej morfém sa vyberá konkrétna alomorféma podľa istých pravidiel. Sú to selekčné pravidlá, preto celú teóriu možno označiť ako selekčnú teóriu rytmického krátenia.

Selekčné pravidlá sú pravidlá deduktívneho typu, v ktorých sa konštatuje, že ak p, potom q a že ak tu je p, potom musí byť q.

Na najvyšej úrovni sú paradigmatické pravidlá, ktorími sa vyberá príslušná alomorféma pre dané miesto v paradigmne. Napr. pravidlo o tom, že v gen. pl. typu báseň je vždy -í. Alebo že pre 3. os. pl. vzoru robiť sa vždy vyberá alomorféma -ia.

Na nižšej úrovni sú fonotaktické pravidlá, ktorími sa obmedzuje alebo pripúšťa diftongický variant po mäkkej spoluhláske. Napr. *vraciam* proti *kráčam*, *myšiam* proti *skrýšam*, *pešiak* proti *junák*. Veľmi silné je fonotaktické pravidlo o selekcii alomorfém po spoluhláske j: *nádejam*, *vojak*.

Až po aplikovaní paradigmatických a fonotaktických pravidiel nastupuje prozodické pravidlo, teda základné pravidlo pri neutralizačnom a transformačnom chápaniu a vysvetlovaní rytmického krátenia.

V istých prípadoch treba aplikovať ešte špeciálne morfotaktické pravidlo: Po derivačnej alebo modifikačnej morfémme, pri výbere ktorej sa už uplatnilo prozodické pravidlo, možno uplatniť len alomorfému s krátkou samohláskou. Ide o také prípady ako *čítavam* proti *chytávam*, *hynúci* proti *vládnuci*, *druháčik* proti *šiestačik* (tzv. reťazové krátenie).

Paralelne sa uplatňujú regresívne pravidlá, ktorími sa predpisuje selekcia príslušnej alomorfém pred slovotvornou morfémou v koreni, resp. pred istou slovotvornou morfémou.

Podľa paradigmatického pravidla sa vyberá alomorféma s krátkym vokálovom pred slovotvornou príponou -ár (ktorá sa podľa normy spred r. 1991 nikdy nekráti), a to jednak v koreni (*vino* — *vinár*), jednak v predchádzajúcej slovotvornej prípone (*slovník* — *slovníkár*), resp. v predchádzajúcej kvázi prípone typu *betón* — *betonár*, *archív* — *archívár*).

Napokon sa tu uplatňuje špeciálne morfotaktické pravidlo. Ak sa pred príponou -ár dostane útvar, v ktorom už bol vybraný variant s dlhou samohláskou podľa prozodického pravidla (napr. pred k-ovým sufíxom sa vyberá dlhý variant: *kus* — *kúsok*), vyberá sa tento dlhý variant aj pred morfémou -ár: *kúskár*.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.  
(25. III. 1993 — Prešov  
27. IV. 1993 — Nitra)

## Princíp motivácie v morfológii

Princíp optimálnej motivácie je jedným z kritérií morfológickej prirodzenosti, resp. príznakovosti. Optimálnosť motivácie spočíva v tom, že maximálne určitá prediktabilita morfológickej štruktúry sa zaručuje najmenším komplexom motivačných príznakov vzhľadom na dané systémové podmienky. Okruh príznakových morfológických štruktur zahŕňa tieto prípady:

1. Ak istá štruktúra je jedinečne nepravidelná a pritom si nezachováva vysokú frekvenciu, je príznaková. Čím nižšia je frekvencia jej použitia pri zachovaní jedinečnej nepravidelnosti, tým je menej prirodzená.

2. Ak istá flektívna trieda alebo podrieda nie je určená optimálnym komplexom motivačných príznakov, je menej prirodzená. To znamená, že aj keď je trieda alebo podrieda maximálne motivovaná, ale komplex motivačných príznakov nie je optimalizovaný, je príznaková.

3. Ak istá flektívna trieda alebo podrieda nie je optimálne motivovaná, interná príznakovosť jej členov je závislá od frekvencie. Menej prirodzené sú tie členy, ktoré sa vyznačujú nižšou typovou frekvenciou alebo frekvenciou použitia.

Podstata synchrónnej dynamiky morfológie spočíva v motivačnej optimalizácii jej štruktúr. Optimalizuje sa vzťah medzi frekvenciou a pravidelnosťou a pohyb smeruje k optimálnemu zjednodušeniu subklasifikačnej motivácie. Optimalizácia motívacie flektívnych foriem je spätá s funkčnou motiváciou, ktorá je založená na neutralizácii medziparadigmatického formálneho kontrastu pri istom gramatickom význame. Jej uplatnenie je limitované aktuálnou kontrastnou konštantou. Tendencia po motivačnej optimalizácii naráža na limitné aj retardačné prekážky.

Doc. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.  
(30. III. 1993 — Nitra)

## Lexéma ako znak

Nové poznatky o lexéme ako znaku poskytuje jej výskum z komunikatívno-pragmatického hľadiska. Výskum sa sústreďuje na jazykový a situačný kontext, znalosti komunikantov a na vzťah lexém k ilokučnému potenciálu výpovedi.

Výskum kontextu inšpiračne ovplyvnili logické analýzy interpretácie tautologickej a kontradiktoričkej vied, zavedenie pojmu kontextovej implikácie, rozbor vzťahov medzi tým, čo výpoved' znamená a čo ňou hovoriaci mieni, ako aj koncepcia konverzačných implikatúr. Z psychológie jazyka je užitočný pojem zmyslovej konštanty. Istým modelom ucelenej lingvistickej teórie kontextu môže slúžiť logická teória situačnej sémantiky.

Model organizácie znalostí komunikantov poskytuje teória scenárov (frames) z oblasti výskumu umelého intelektu. Zdrojom nových informácií o lexikálnej jednotke je skúmanie jej miesta v konceptuálnych schémach (scenároch), resp. chápanie istých jednotiek ako statických schém. Z hľadiska fungovania lexikálnej jednotky v reči sa hranica medzi sémantikou a pragmatikou stiera.

Hodnotiace slová sú vhodným východiskovým objektom skúmania vztahu medzi lexikálnymi jednotkami vo výpovedi a jej ilokučnou roloou. Pre lingvistiku sú tu dôležité metaetické výskumy, ktoré pomohli objasniť podstavu axiologických výrazov.

Pragmatický prístup k skúmaniu lexém znamená vstup do výskumu kognitívnych procesov, a teda do interdisciplinárneho skúmania otázok, ktoré sa v oblasti výskumu umelého intelektu spájajú so spracúvaním informácií. Súčasťou výskumu je organizácia lexikálnej pamäti, ukladanie a organizácia empirických znalostí v pamäti, ako aj schopnosť komunikantov interpretovať jazykové výrazy aktualizáciou relevantných

výsekov zo systému osvojených znalostí. Lexikálny význam sa javí ako dynamická sústava znalostí.

Doc. PhDr. Juraj Dolník, DrSc.  
(30. III. 1993 — Nitra)

## Slovanská žup(-a) a jej praslovanské súvislosti.

Doterajšie historicko-etymologické výkazy pôvodu slova župa (príp. župan; vo význame „stolica“ [comitatus], „najvyšší predstaviteľ stolice“ [comes]) poskytujú viačeré riešenia, z ktorých sa však ani jedno všeobecne neprijíma:

1. avarský pôvod slova župa (Brückner);
2. germánsky pôvod (možný súvis s anglosaským géap „priestraň“; s gót. gawi „okruh“ — Vasmer, resp. so slovami \*eubanus, \*jubanus — Sedlák);
3. iránsky pôvod (súvis s koreňom gau- vo význame „hovädzí dobytok“, príp. „pas-tier“ — Pogodin, resp. Trubačov pri lexéme župan);
4. slovanský pôvod (od slov žuti, žultí vo význame „krájať“, „rezat“ — Ondruš);
5. iný pôvod — súvis psl. \*geup- s latin. pagus „územie, kraj“ (Holub — Lyer); zo staroind. gopá „strážca“, gopajati „stráži“ (Holub — Kopečný) a i.

Pri podrobnejšom štúdiu slovanského jazykového materiálu možno zistíť, že lexéma žup(-a) má v slovanských jazykoch bohatu doložené významy. Medzi najznámejšie patrí nepochybne uvedený význam „stolica“ [comitatus], ako sa konštituoval v priebehu stredoveku. Doterajšie etymologické interpretácie však spravidla neanalyzovali dostupný historický a nárečový slovanský materiál v plnej miere (resp. časť materiálu bola pre bádateľov nedostupná pre neúplné slovníkové spracovanie historickej a nárečovej lexiky slovanských jazykov), a teda nebrali alebo nemohli brať do úvahy všetky zachované významy lexémy žup(-a), príp. hľáskoslovne a významovo súvisiace slová v slovanských, resp. aj v neslovanských jazykoch. Sémantický vývin lexémy žup(-a) vo význame „stolica“ možno na základe doložených (!) jazykových významov rekonštruovať nasledujúcim spôsobom:

1. „zväzok slamy, otep“ (dial. čes., sloven., ukraj.);
2. „zväzok slamy určený na pokrytie strechy“ (dial. sloven., ukraj.);
3. „slamená strecha“ (dial. sloven.);
4. „chalupa \*[pôvodne so slamenou strechou“ (arch. čes.);
5. „rod/rodina, resp. zádruga žijúca v jednej chalupe, resp. pod jednou strechou“ (bulh., arch. čes.);
6. „dedina \*[pôvodne skupina chalúp so slamenými strechami navzájom pospájaných“ (arch. chorv., luž. srb., rus.);
7. „viacero dedín a usadlostí“ (hist. srb.);
8. „oblasť zahrňajúca viacero dedín a mestečiek [v stredoveku]“ [comitatus] (hist. západoslovan. a južnoslovan. jazyky).

Dominantný spôsob sémantického prenosu z jedného významu na ďalší predstavuje synekdocha. Uvedený významový vývin slova *žup(-a)* je v súlade s vývinom z tohto hľadiska relevantných významov slova *župan*:

1. „predstaviteľ rolnického rodu/rodiny, sedliak“ (u asimilovaných západných Slovanov na Sále; k významu *župa<sub>s</sub>*);
2. „vedúci predstaviteľ obce, richtár/starosta“ (chorv., luž. srb., slovin., srb.; k významu *župa<sub>s</sub>*);
3. „vedúci predstaviteľ administratívno-správnej oblasti“ [comes] (západoslovan. a južnoslovan. jazyky; k významu *župa<sub>s</sub>*).

Inú výkladovú alternatívu vývinu sémantiky slova *župa* vo význame „stolica“ predstavuje rekonštrukcia významu \*„obilná jama“ > „dedina/obec \*[používajúca obilné jamy“ > „oblasť \*[používajúca obilné jamy na istej lokalite, napr. hradisku“). Táto interpretácia, hoci je bohatu doložená materiálnou kultúrou starých Slovanov (hlavne používanie obilných jám), je slabšie podoprená zachovanými jazykovými významami slova *župa*.

Hláskoslovne možno slovo *žup(-a)/župan* rekonštruovať (po formálnom a sématickom usúvzažnení s inými geneticky spätymi slovanskými slovami) ako: *žup(-an)* < *žop(-ans)* < *žanp(-ans)* < *g'janp(-ans)*. Rekonštruaný psl. koreň \**gjanp-* má hláskoslovne korelaty s koreňmi \**ch'janp-* a \**k'janp-*, ktoré boli východiskom pre ďalšie slovanské slová sémanticky súvisiace s východiskovým významom slova *žup(-a)*, t.j. *šup(-a)/šop(-a)* s významami „zväzok slamy, otep“, „podstrešie, pôjd“, „jednoduchá polnohospodárska stavba, kôlňa“; *čup(-a)/čop(-a)* s významami „hrst trávy“, „prameň vlasov“, „zakončenie strechy“ a ī.

Na základe porovnania semaziologickej štruktúry uvedených hláskoslovných korelátov možno rekonštruovať onomaziologické (synonymické) rady lexií v rámci slovanských jazykov: s významom „zväzok slamy“ — *šop* (slovin.), *šúp* (sloven.), *žup(-a)* (sloven., ukraj.); „zväzok slamy na pokrytie strechy“ — *šop* (slovin.), *šúp*, *žup(-a)* (sloven.); „osobitne upravené zakončenie vrcholu strechy“ — *čop* (slovin.), *šup* (čes.); „kôlňa“ — *šopa* (čes., poľ. <*szopa*>, rus., sloven., ukraj.), *šupa!* (mac., chorv., slovin. <*šúpa*>, srb.); a ďalšie synonymické rady.

Na záver možno uviesť, že na rozdiel od väčšiny doterajších výkladov, uvedený výklad umožňuje konzistentne vysvetliť a rekonštruovať vývin oboch dominantných lexií *župa/župan* [comitatus/comes] zo slovanského jazykového materiálu a reália. Do nového sveta sa dostávajú aj ďalšie geneticky blízke slovanské lexémy, ako aj ich vzťahy k lexémam z iných — neslovanských jazykov.

PhDr. Juraj Šikra, CSc.  
(6. IV. 1993 — Bratislava)

## Kontinuita vývinu slovenčiny vo svetle historických vlastných mien

Historické vlastné mená predstavujú najväčšie množstvo najstarších dokladov o slovnej zásobe staršej slovenčiny a množstvo preukazných dôkazov o kontinuitnom vývine slovenčiny ako národného jazyka Slovákov z praslovančiny. Výrazným spôsobom takto osvetlujú problematiku genézy slovenského etnika a samobytného slovenského jazyka.

V stredovekých latinských písomnostiach sa slovenské apelatíva v latinskom kontexte vyskytujú iba osihotene, napr. *pravda* (*ad praudam* 1213 CDSI), *paži'* (*locum viridum pasith vocatum* 1303 RDSL), *obec* (*iudex iuratiue et opecz* 1312/1417 RDSL) a pod.

Historické vlastné mená ako pomenovania jedinečných objektov sa zafixovali už v ranostredovekej spoločnosti, a tak predstavujú najstaršie doložené jazykové fakty o jazyku formujúcom sa slovenského etnika, a to aj napriek značným deformáciám zápisov slovenských vlastných mien, spôsobovaným stredovekými pisárskymi školami a maniermi vtedajších uhorských kráľovských a cirkevných kancelárií. Zlomkovitosť najstarších dokladov možno vyuvažiť početnejšími, úplnejšími a jednoznačnejšími novšími dokladmi a súčasnými vlastnými menami, ako aj konfrontáciou s historickou i súčasnou onymiou ostatných, najmä susedných slovanských jazykov.

Bohatým zdrojom dokladov na používanie slovenskej geografickej terminológie sú súvislé slovenské jazykové pamiatky a slovníky z 15.—18. storočia, ktoré tvoria pramennú základňu *Historického slovníka slovenského jazyka*. Z nich možno vybrať a opísať celé súbory termínov a možno charakterizovať aj ich územné rozšírenie.

Staršiu slovenskú geografickú terminológiu možno dobre dokumentovať aj z historických slovenských terénnych názvov.

Najstaršiu apelatívnu slovenskú geografickú terminológiu však môžeme poznávať aj z iných historických vlastných mien, zo všetkých geografických názvov doložených v najstarších jazykových pamiatkach od 11. storočia. Historické slovenské geografické názvy zo stredovekých latinských listín vzťahujúcich sa na územie Slovenska, a to nie len osadné názvy, ktorým historická onomastika venovala doteraz najväčšiu pozornosť, ale aj vodné názvy a názvy terénnych tvarov obsahujú desiatky slov, apelatívnych geografických termínov používaných na Slovensku v období včasného stredoveku.

Apelatívne geografické termíny ako súčasť slovnej zásoby sú veľmi staré a sú pomerne dobre doložené aj v najstaršej slovenskej historickej toponymii. Odrážajú takto a predstavujú aj ony kontinuitu najstaršej slovenskej lexiky s jej predhistorickou bázou v praslovančine i začiatky jej samostatného vývinu v západoslovanskom jadre južného typu.

Sú medzi nimi slová, ktoré žijú v slovnej zásobe slovenčiny dodnes, a to aj v spisovnom jazyku alebo iba vo väčšej či menšej časti slovenských nárečí (*hora*, *les*, *vrch*, *kopec*, *dolina*, *priečopa*, *háj*, *chrast*). Inú skupinu tvoria slová, ktoré v priebehu storíčia zmenili svoje územné rozšírenie, ich dnešné izolexy sa ani približne nekryjú s historickými, ktoré by sme mohli rekonštruovať z najstarších dokladov slovenskej historickej toponymie (*debra*, *moľva*). Inú skupinu tvoria slová, ktorých pôvodný apelatívny terminologický význam sa v priebehu storíčia posunul (*chlum*, *luh*). Do osobitnej skupi-

ny patria slová, ktoré ako geografické termíny z apelatívnej vrstvy slovnej zásoby ustúpili, alebo zanikol ich apelatívny význam (*diel, brdo, moľva, hvozd*). Sem by sme zaradili i slovo *chríb*, ktoré sa v najstaršej slovenskej toponymii nevyskytuje ani ako apelativum, nie je zo staršej slovenčiny známe, ale v súčasných terénnych názvoch má výrazný areál rozšírenia.

So zreteľom na neúplnosť a zlomkovitosť historických dokladov možno a treba pri charakterizovaní najstaršej vrstvy apelatívnych geografických termínov využiť aj neskôr doložené a súčasné terénné názvy, pretože predstavujú rozsiahly a reprezentatívny materiál a privádzajú k pozoruhodnému výsledkom (*moľva, debra, chríb* a pod.).

Historicko-porovnávací, najmä historicko-lexikologický porovnávací výskum slovenských historických vlastných mien, ale napr. aj súčasných terénnych názvov, prináša zreteľné dôkazy na pravidelný (i keď zložitými a nežičlivými historickými okolnostami poznačený) vývin slovenského národného jazyka z praslovančiny v rodine slovanských, najmä najbližších jazykov.

PhDr. Milan Majtán, CSc.  
(21. IV. 1993 — Prešov)

## Vývin priezvisiek na Slovensku

Dnešný spôsob pomenúvania osôb sa stabilizoval v 17. a 18. storočí a úradne bol kodifikovaný v období jozefínskych reform koncom 18. storočia. Za významný predeľ sa pokladajú aj rozhodnutia Tridentského koncilu (1545—1563) o používaní mien. Ak hovoríme, že pre stredovek je príznačná pri pomenúvaní osôb jednomenná sústava a pre novovek dvojmenná sústava osobných mien, to neznamená, že vývin priezvisiek nemožno sledovať od samého ich zrodu, od obdobia doplnenia mena rozličnými prímenami, prídomkami a pod.

Zápisu osobných mien z obdobia Veľkej Moravy obsahujú vždy pre jednu osobu iba jedno meno. Tak je to pri menách Pribinových veľmožov, pri menách pútnikov zapísaných na okrajoch textu tzv. Cividalského evanjelia i pri menách z iných písomností.

V kresťanskom povelkomoravskom období sa osoby v latinských listinách uvádzali tiež iba s jedným menom. Ako príklady možno uviesť sériu mien napr. zo Zoborskej listiny z roku 1111, aj v Bzovíckej listine z roku 1135 sa jedenast svedkov uvádzajú iba s jedným menom. Podobne by sa mohli uviesť mená rybárov z osady Chľaba (*Helemba*) z roku 1138 a ďalšie a ďalšie mená, ktoré sprístupňujú *Slovenský diplomatár* (zatiaľ do 1260) a *Slovenský regestár* (zatiaľ 1301—1323). Od 13. storočia sa situácia pri pomenúvaní osôb začala výraznejšie meniť. Čoraz častejšie sa pri mene osoby používalo meno otca alebo iného príbuzného, označenie príbuzenského alebo vôbec spoločenského zaradenia, zamestnania, etnickej či rodovej príslušnosti, miesta sídla rodu a pod. A tak popri menách jednoznačne jednoslovnych sa začínajú stále viac a viac objavovať kontexty s bližším určením osoby, v ktorých možno zreteľne vidieť východiskové podoaby prímen, ba i samotné prímená. A od nich už viedie cesta k súčasným priezviskám.

Najviac viacslovných mien bolo s určením pomocou mena otca alebo iného príbuzného a príbuzenského vzťahu, alebo pomocou názvu bydliska či rodového sídla (s predložkou *de*).

V 14. storočí sa počet dopĺňajúcich častí mena zväčšil. Vyžadovala si to potreba presnosti identifikovania osôb pri právnych úkonoch. Išlo najmä o určenie pomocou mien predkov nielen z druhej (predchádzajúcej), ale i z tretej, ba i zo štvrtej generácie.

Druhé, dopĺňajúce mená, prímená sa v 14. storočí objavovali častejšie ako v 13. storočí; často to boli nekanonické mená popri kanonických kresťanských menách.

Pätnásť storočie znamenalo vo vývine priezvisiek na Slovensku v istom slova zmysle prelom. Ako možno sledovať v zápisoch Žilinskej knihy pred mestskou radosťou Žiliny, v menách mešfanov prevládali dvojčlenné mená s prímenami. Prímená sa čoraz viac dedili, hoci nemali ešte predpísanú úradnú podobu a vyskytovali sa spravidla v jazykovej podobe zodpovedajúcej jazyku textu.

Používanie a striedanie rozličných variantov prímen i rozličných prímen ukazuje, že základnou časťou osobného mena bolo (krstné) meno, no aby bolo možné osobu presne identifikovať spomedzi nositeľov tohto istého mena, prímeno sa stávalo nevyhnutnou súčasťou osobného mena.

Prímená, ktoré vznikali podľa názvu zamestnania, možno, pochopiteľne, tažko odlišiť od apelatív označujúcich toto zamestnanie, lebo osoby s týmito prímenami spravidla vykonávali uvedené zamestnania, ale z hľadiska funkcie (protože práve ony presnejšie identifikovali pomenované osoby od iných osôb s rovnakým [krstným] menom) ich možno hodnotiť ako vlastné mená, hoci sa ich jazyková podoba menila podľa jazyka textu. Podobne sa však zhodovala s jazykom textu aj jazyková podoba iných prímen a jazyková podoba (krstných) mien.

Ked' zhrnieme pozorovania o osobných menách od 12. do 18. storočia, môžeme konštatovať, že už od 13. a zo začiatku, vlastne z prvej štvrtiny 14. storočia vo väčšine prípadov samotné jedno meno na spoločensko-právnu identifikáciu jedinca nevystačovalo, dopĺňala ho ďalšia charakteristika osoby vyjadrená označením

- a) jeho spoločenského zaradenia alebo povolania,
- b) príbuzenského zaradenia spolu s menom osoby alebo s menami osôb príbuzenských späťach, a to z tej istej alebo z druhej, tretej, ba i zo štvrtej generácie,
- c) rodovej alebo etnickej príslušnosti,
- d) názvu miesta bydliska alebo sídla rodu alebo
- e) nejakej vlastnosti pomenovanej osoby.

Vo viacerých prípadoch sa používali dva dopĺňajúce členy mena, i viac.

Ak dopĺňajúcim členom bolo prímeno označujúce nejakú vlastnosť pomenovanej osoby, pripájalo sa k menu bezprostredne alebo pomocou slova *zvaný* (lat. *dictus*). Nezriedka sa kresťanské kanonické meno v latinskej podobe dopĺňalo jeho domáckou podobou alebo iným nekanonickým menom, ale právnu identifikačnú hodnotu a funkciu malo takéto dopĺňajúce meno prinajmenšom rovnakú, ba ako určujúci člen mena vlastne azda rozhodujúcu.

Mená sa nededili, ale stávalo sa, že jeden zo synov dostával meno po otcovi alebo meno utvorené z toho istého základu.

Na pomenúvanie osôb sa používali kanonizované i domácke, národné podoby mien, ako i prímená utvorené z apelatív.

V takomto spôsobe pomenúvania možno v dopĺňajúcich členoch mena už vidieť zárodky budúcich a súčasných hlavných členov osobných mien v dvojmennej sústave, zárodky priezvisiek.

Od 16. storočia, najmä však v 18. storočí už vlastne dedičné prímená existovali, mohli by sme hovoriť aj o priezviskách. Ak terminologicky odlišujeme prímeno a priezisko, je to predovšetkým so zreteľom na zákonnú kodifikáciu priezviska v období panovania Jozefa II. Prieziská ako súčasť osobných mien nevznikli v čase ich kodifikácie, ale ich zrod a postupný vývin možno sledovať od stredoveku, povedzme od 13. storočia, a to i napriek tomu, že osobné mená 13. a 14. storočia mali podstatne inú podobu ako, povedzme, osobné mená 17. a 18. storočia. Rovnako postupne sa menilo aj postavenie prímen, od pomocnej, dopĺňajúcej súčasti osobných mien v nededičných prímenách prezývkového charakteru a v prímenách označujúcich zamestnanie alebo predchádzajúce bydisko nositeľa, cez dedičné prímená, šľachtické rodové mená a prídomky k povinne dedičným prieziskám dnešného typu, ktoré sú základou súčasťou súčasných osobných mien na Slovensku i v Európe.

PhDr. Milan Majtán, CSc.  
(22. IV. 1993 — Prešov)

## Osemnásty medzinárodný onomastický kongres (Trevír 12.—17. apríla 1993)

Trevírska univerzita privítala v dňoch 12.—17. apríla 1993 okolo 370 onomastikov zo 43 štátov na 18. medzinárodnom onomastickom kongrese. O problémoch onomastiky sa rokuje na medzinárodných kongresoch od 30. rokov. Organizáciu 18. kongresu prevzalo centrálne pracovisko európskeho bádateľského projektu *Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane* (PatRom). Zodpovedným vedúcim kongresu bol prof. Dieter Kremer. Sponzorom bola Nemecká bádateľská spoločnosť, ktorá v rozhodujúcej miere umožnila účasť na kongrese viacerým delegátom z postsocialistických štátov. Do osemnásťčlenného predsedníctva kongresu patril aj jediný delegát Slovenskej republiky (V. Blanár).

Tematika kongresu bola zameraná na jednu vrstvu vlastných mien, na osobné mená (predovšetkým prieziská). Takéto zameranie kongresu umožnilo zaoberať sa problematikou osobných mien viacero do šírky i do hĺbky. V 10 pracovných (bohužiaľ paralelných) sekciách sa diskutovalo aj o takých otázkach, s ktorými sme sa na predchádzajúcich kongresoch nestretli. Na pracovných sekciách sa venovala pozornosť otázkam etymológie a dejín onomastiky, pomerne sústredený záujem vyvolali otázky menných systémov v medzijazykovom porovnaní, socioonomastické otázky, ako aj vzťah osobných mien a miestnych názvov. Ďalej sa osvetľoval vzťah onomastiky a lexikografie, posilnil sa dialóg medzi onomastikmi a historikmi; neobišli sa ani otázky literárnej onomastiky a proces prechodu vlastných mien k apelatívm. Pozornosť sa zamerala aj na súvislosti medzi používaním vlastných mien v jazykovej praxi a platnými právnymi

normami týkajúcimi sa vlastných mien (táto otázka je dôležitá vzhľadom na spolužitie rozličných národov v európskom spoločenstve). Po druhý raz sa na podobnom fóre prediskutovali menšie i väčšie projekty medzinárodnej onomastiky. Materiály z 18. onomastického kongresu budú slúžiť ako mimoriadne dôležitá informačná báza o všetkých týchto otázkach.

Ked' porovnávame vymedzenie rokovania v 10 uvedených sekciach na trevírskom onomastickom kongrese s tematikou 10 slovenských onomastických konferencií, nemožno nevidieť mnohé styčné body. V jednom i druhom prípade boli vymedzené podobné základné problémy, ktorých riešenie pomáha rozvoju onomastického bádania. Pokial ide o teoretické stránky, najmä náuka o osobných menách sa u nás asi tri desaťročia vyvíja v tých smeroch, ktoré skupina popredných odborníkov pri príprave 18. kongresu vymedzila ako klúčové.

18. onomastický kongres mal v porovnaní s predchádzajúcimi kongresmi viaceré osobitné črtu. Pri príprave ohlásených (a prijatých) referátov zohralo pozitívnu zjednociaciu úlohu vymedzenie pracovnej náplne jednotlivých sekcií. Tým sa kongresové diskusie sústredili na podstatnejšie problémy. Prejavil sa aj posun od užšieho poňatia antroponomastiky, od „oficiálnych a neoficiálnych menných foriem“ k charakteristike oficiálnych a neoficiálnych menných sústav (systémov). Pre 18. medzinárodný onomastický kongres bolo priam príznačné, že sa po prvý raz neoficiálne pomenúvanie osôb stalo predmetom sústredenejšieho záujmu. U nás patria začiatky výskumu živých osobných mien do štyridsiatych rokov. Zhrubaždením okolo dvojmilionovej materiálovej základne živých osobných mien zo stredného Slovenska (na PF, dnes UMB v Banskej Bystrici), premyslenou klasifikáciou živých mien (začiatky teórie modelovania živých osobných mien patria do prvých slovenských onomastických konferencií) a spracovaním (aj kartografickým) okolo 60000 živých osobných mien v diele V. Blanára — J. Matejčík *Živé osobné mená na strednom Slovensku* (I. 1. Designácia osobného mena, 1978; I. 2. Distribúcia obsahových modelov, 1983) slovenská onomastika zaujíma čelné miesto v tomto trende onomastického bádania.

Na trevírskom kongrese neodzneli obvyklé plenárne referáty. Na konci rokovania ako isté vyvrcholenie práce sekcie prebehla panelová diskusia. V panelovej diskusii sa analyzovala základná problematika, ktorou sa v predchádzajúcich dňoch zaoberala príslušná sekcia.

K dôležitej zmene došlo v organizácii medzinárodného onomastického komitétu. ICOS pozostával doteraz z obmedzeného počtu členov delegovaných príslušnými národnými onomastickými orgánmi. Na trevírskom plenárnom zasadnutí sa ICOS zmenil na otvorenú Medzinárodnú onomastickú spoločnosť. Členom tejto Medzinárodnej onomastickej spoločnosti sa stane známy bádateľ v tejto disciplíne, ak požiada o členstvo a zaplatí členský príspevok. Bol vypracovaný a schválený nový štatút tejto medzinárodnej organizácie. Predsedom sa znova stal americký onomastik (nemeckého pôvodu) Wilhelm F. H. Nicolaisen. Okrem užšieho predsedníctva bolo zvolených 6 členov širšieho predsedníctva.

Ako sa na kongrese prezentovala slovenská onomastika? Pisateľ týchto riadkov predniesol vstupný referát do panelovej diskusie v II. sekcií (predsedovia V. Dalbergová a R. Šrámek) *Onomastický systém a jeho fungovanie*, ďalej asi dvanásť diskusných príspevkov a dvakrát bol moderátorom diskusie. — Slovenská onomastika sa

na medzinárodnom fóre v Trevire zaslúžila o zviditeľnenie teoretického myšlenia v tejto disciplíne na Slovensku.

Prof. PhDr. Vincent Blanár, DrSc.  
(11. V. 1993 — Bratislava)

## Zradné slová v polštine a slovenčine

Interferencia je veľmi nebezpečná pri dvoch blízkych jazykoch. Vyskytuje sa vo všetkých jazykových rovinách. V lexikálnej rovine sú veľkým nebezpečenstvom pre tých, ktorí sa učia jazyk, najmä medzijazykové homonymá alebo inak zradné slová. Niektorí ich nazývajú aj falošnými priateľmi (*faux amis*). Veľa chýb robia aj prekladatelia, a to nielen začínajúci, ale aj skúsení.

O medzijazykovej homonymii píšu mnohí autori, napr.: rusko-českou homonymiou sa zaoberá Vlček, rusko-slovenskou Kollár, poľsko-českou Lotko a in. Vyšlo aj niekoľko slovníkov, napr.: *Zrádná slova v angličině* (Hladký), *Zrádná slova ve francouzštině* (Radina), *Zrádná slova v polštinie a češtine* (Lotko). Na Slovensku sa poľsko-slovenskou problematikou zradných slov zaoberá M. Pančíková v skriptách *Zradné slová v polštine a slovenčine* (1993).

V slovanských jazykoch je veľa slov s rovnakým praslovanským základom, ktoré sa však významovo diferencovali. Niekedy diferenciácia zašla až tak ďaleko, že dnes majú niektoré slová už protichodný význam, napr.: *czerstwy, bezcenny, pachnąć*.

Najmä polysémické slová sú stálym zdrojom jazykovej interferencie. Veľmi často polysémické slovo v jednom jazyku korešponduje iba s jedným významom mnohovýznamového slova v druhom jazyku, napr.: poľ. **kropiť** — 1. striekať, ffkať, 2. hovor. udierať, bit, 3. hovor. strieľať, 4. hovor. piť korešponduje so slovenským kropiť iba v prvom význame.

Za zradné slová považujeme aj lexicálne jednotky formálne zhodné alebo podobné, ale významovo a štýlovo odlišné. Pre začínajúcich prekladatelov sú zvlášť nebezpečné práve slová, ktoré sa líšia iba štýlistickým zafarbením, napr.: poľské slovo *egzamin* neutr. a slovenské slovo *egzamen* kniž. zastar. ap.

Poľsko-slovenské homonymá môžu byť: a) formálne úplne totožné (*bal, buchta, doba, stan, stolica*), b) zvukovo alebo graficky čiastočne obmenené (*pošcieł — postel', puszka - puška, mieszkać — meškať*) ap.

Slová môžu byť zradné aj svojím gramatickým rodom. Mnohé prevzaté slová sú v polštine mužského rodu a v slovenčine ženského, napr.: *adres — adresa, banka — banka, etap — etapa, temat — téma, montaż — montáž, reportaż — reportáž*. Oproti poľským slovám so sufikom *-ina, -yna* v ženskom rode stoja v slovenčine slová mužského rodu, napr.: *benzyna — benzín, witamina — vitamín*.

Medzi substantívnymi homonymami v polštine a slovenčine vydelujeme niekolko skupín, napr. v slovenčine ide o konkrétnie substantíva a v polštine o abstraktné: *chwinka* (skrývačka, schovávanka) a *chovanka* (wychowanka), *majak* (halucinácia) a *maják* (latarnia) ap.

Medzijazykové homonymá sú zradné tým, že vyvolávajú klamný dojem, ba často dochádza aj k humorným alebo trapným situáciám. Preto je nevyhnutná systematická konfrontácia dvoch blízkych jazykov, akými sú polština a slovenčina.

PhDr. Marta Pančíková, CSc.  
(12. V. 1993 — Nitra)

## Členenie slovnej zásoby a kritériá jej členenia v lexicológii a štýlistike

1. Členenia slovnej zásoby, aké sa predkladajú v starších i súčasných slovenských a českých prácach z oblasti lexicológie, lexicografie a štýlistiky, sa vyznačujú nejednotnosťou v kritériach členenia, ako aj v konkrétnom členení slovnej zásoby.

2. Nejednotnosť kritérií v členení slovnej zásoby sa prejavuje v tom, že sa presne a zreteľne nerozlišuje medzi lexicologickými kritériami (systémové, normatívne, sémantické) a štýlistickými kritériami, ktoré sa aplikujú pri hodnotení aktuálneho používania lexicálnych jednotiek v jazykowych prejavoch.

3. Pri členení slovnej zásoby treba preto zachovať hierarchický princíp v tom zmysle, že pomenovacia rovina jazyka (slovňa zásoba, lexika) je primárna, a tak hierarchicky vyššie a primárne musí byť aj členenie slovnej zásoby z lexicologického (systémového, sémantického, normatívneho) hľadiska, sekundárne je členenie slovnej zásoby zo štýlistického hľadiska. Táto hierarchia sa musí vzťahovať aj na kritériá členenia slovnej zásoby.

4. Pri štýlistickom členení slovnej zásoby treba viac rozvinúť a prehĺbiť chápanie inherentnej a adherentnej, resp. primárnej a sekundárnej štýlistickej hodnoty slova a presnejšie vymedziť štýlistické hodnotenie slova od jeho zaraďovania do funkčných štýlov.

5. Kedže nociónalnosť slova súvisí s jeho lexicálno-sémantickými vlastnosťami, nie s jeho štýlistickým zaradením, ani expresivnosť ako vlastnosť lexicálnych jednotiek, ktoré sú sémantickým oponentom nociónálnych lexicálnych jednotiek, nie je primárne štýlistickým príznakom lexicálnej jednotky. V tom zmysle treba v našich lexicologickej príručkách príznak expresívnosti prehodnotiť lexicologicky i štýlisticky.

6. Problematiku členenia slovnej zásoby a jeho kritérií predkladáme diskusne a v tom zmysle formulujeme aj závery ako isté východiská, nie ako konkrétné riešenie.

Doc. PhDr. František Kočiš, CSc.  
(25. V. 1993 — Bratislava)

## Originalita a konvenčnosť: O tendenciach v štruktúre lexiky básnických textov slovenského klasicizmu

I. Motto: „Bratři, nesud'te o nás, co a jak jsme psáti my mohli: nýbrž jen, co a jak jsme směli, sud'te o nás.“

(J. Kollár: *Návštěvi potomkům*)

### II. Exaktné metódy skúmania štruktúry lexiky textu

#### 1. Vertikálna charakteristika lexiky skúmaného textu

- pojem absolútnej frekvencie
- relatívna frekvencia v heterogénnom teste
- výpočet relatívnej frekvencie
- frekvenčné pásmo lexiky (4) a ich kooperácia v teste
- originália a univerzáliá básnického textu

- originália Šafárika: *balšam, blaženosť, bázeň, harfa, holomek, loh, pustý, mdľy, milostný, divný, utěšený, chřadnout, spát, zhasnout, klesat*

- originália Kollára: *naděje, slast, tužba, Sláva, Tatry, Dunaj, Mína, slovanský, smělý, český, hezký, divý, nízký, lkát, skrýt, krotit, tušit, zřít, tvořit, hovjet, kojit*

- originália Tablica: *rytíř, otec, bezbožnost, Žibžid, Rozyna, poutko, pomoc, nešťastný, bídny, hříšný, neslýcháný, chlipný, nestidatý, vyhynout, zaletět, bořit, opustit, vážit, požít, svést, trpět*

- univerzáliá troch skúmaných textov: *srdce, nebe, svět, čas, oko, den, láska, země, tvář, duše, bůh, cnot, krásný, milý, celý, jasný, vysoký, zlatý, sladký, svatý, tichý, věrný, blažený, spanilý, být, mít, chtít, jít, stát, znát, vidět, nechat, říct, nést, pít, žít, milovat*

#### 2. Lexikálno-štatistiké parametre

- najdôležitejšie: index opakovania (iterácia) a index gravitnosti
- problém bohatosti tematiky pri interpretácii hodnoty gravitnosti
- Šafárik: tematicky pestrý, Kollár: tematicky hutný

#### 3. Entropia lexiky básnického textu

- pojem entropie (miera neusporiadanej systému)
- entropické hodnoty celých textov:

1. Šafárik 2. Tablic 3. Kollár

- entropické hodnoty iných subsystémov:

a) odstredivosť slovných druhov:

substancívá: 1. Kollár 2. Šafárik 3. Tablic

adjektívá: 1. Šafárik 2. Kollár 3. Tablic

slovesá: 1. Šafárik 2. Kollár 3. Tablic

zámená: 1. Šafárik 2. Kollár 3. Tablic

číslovky: 1. Tablic 2. Šafárik 3. Kollár

príslušky: 1. Tablic 2. Šafárik 3. Kollár

#### b) odstredivosť tematickej lexiky:

1. Šafárik 2. Kollár 3. Tablic

Šafárik — ornamentalita, polytematickosť, difúznosť textu

Kollár — kompaktnosť, bipolarita (tematická — exkluzívna lexika)

Tablic — explicitnosť, nečitateľnosť rukopisu

PhDr. Juraj Rusnák

(26. V. 1993 — Prešov)

## Časové stupne kondicionálu v spisovnej slovenčine

V našej jazykovednej teórii je známa — hoci osamotená a nepodopretá dokladovoým materiálom — téza, že kondicionál je osobitný zástupca gramatickej kategórie času. Táto téza je pomýlená a mýli menej informovaných používateľov spisovnej slovenčiny.

1. Kondicionál ako tvar podmieňovacieho spôsobu má v slovenčine dva základné časové stupne — prítomný a minulý (zriedkavejšie aj predminulý). Prítomným kondicionálom, napr. *(u)robil by som*, vyslovujeme možné (*potenciálne*) deje — v priebehu plynúcej prítomnosti realizovateľné; minulým kondicionálom, napr. *bol by som (u)robil/spravil*, vyslovujeme deje už nerealizovateľné, iba pomyselné (*fiktívne*).

Dva základné časové stupne kondicionálu porovnávame s dvoma základnými časovými stupňami *dokonavých* slovies, napr. *urobím* — činnosť sa bude (o chvíli, zajtra, o týždeň atď.) realizovať i zavŕší sa; *urobil som* (práve, pred chvíľou, včera, už pred mesiacom atď.) — činnosť, na ktorú poukazuje sloveso *urobiť*, som vykonal. Práve absencia tvaru, ktorý by pri dokonavých slovesách vyjadroval prítomný dej (ako by na kompenzáciu) vyvoláva potrebu využívať pri nich antepreteritum v oveľa väčšej miere ako pri nedokonavých slovesách.

2. Jestvovanie dvoch základných časových stupňov kondicionálu lapidárne potvrzuje bežný rečový zvyk vo výpovediach, ako *Keby si sa u mňa ohlásil* (o chvíli, zajtra...), *zašli by sme za tým mojím oprávárom spolu*. (= Možno sa ohlásiť, a pôjdeme); *Keby si sa bol u mňa ohlásil* (včera, pred týždňom...), *boli by sme zašli...* (= Neohlásil si sa, nezašli sme). Kondicionál prítomný vyjadruje možný dej; minulý kondicionál vyjadruje dej nerealizovaný, fiktívny. — Príklad na tvar kondicionálu mal formu podmieňovacieho súvetia.

Kondicionál sa používa v obidvoch časových stupňoch aj v jednovetových výpovediach vyjadrujúcich želanie zvolacou formou, napr. *Keby sa/Bár by sa nám otec vrátil!* (= Možno sa vrátiť.) — ale: *Keby/Bár by sa nám bol otec vrátil!* (= Nevrátil sa — zomrel v Amerike.) — Uvedené zvolacie vety akoby zastupovali celé podmieňovacie súvetie (hlavnú vetu si možno domyslieť).

3. Tak ako preteritum možno nahradieť (substituovať) prézentom, na oživenie, sprítomnenie (dramatizovanie) vypovedaného možno so štýlistickým zámerom substituovať i tvar minulého kondicionálu tvarom kondicionálu prítomného, napr. *Keby sa boli laná pretrhli, záchranaři by sa boli zabili*; aktualizovane: *Keby sa laná pretrhli*,

záchranári by sa zabili. Možno i ďalej (dramaticky) aktualizovať: *Pretrhnú sa laná a záchránári sa zabijú!* Táto možnosť aktualizácie v rámci kondicionálu sa zatiaľ v našej gramatickej literatúre ani v štylistikách nekonštatovala. (Aj toto pokladáme za sekundárny dôkaz vecnej potrebnosti a systémovej zaradenosti minulého kondicionálu. Pri variantnom vyšlovení výpovede prijímateľ si zo situácie alebo kontextu zakaždým uvedomí, že ide o štylistický zámer.)

4. Averziu proti minulému kondicionálu vysvetľujeme nenáležitou podobou minulého kondicionálu typu *Bol by som býval napísal* namiesto *Bol by som napísal*, ktorú daktori používajú tvoria pod vplyvom náležitého kondicionálu minulého od predikatívnych výrazov *byť rád, sám; smutný*, napr. *Bol by som býval rád*. Porovnajme: prít. kondicionál — *bol by som rád, spokojný*, ale *napísal by som, chcel by som, začal by som*; minulý kondicionál — *bol by som býval rád, spokojný*, ale *bol by som napísal, bol by som chcel, bol by som začal*. Tvarový pravok *býval* sa do minulého kondicionálu plnovýznamových slovies (aj fázových a modálnych) nesprávnou analógiou prenáša a potom počujeme *bol by som býval napísal* namiesto *bol by som napísal*. — Práve to *býval* navyše ako súčasť tvaru predminulého kondicionálu vyvoláva zosniešujúce reakcie, pri ktorých sa zhadzuje používanie minulého kondicionálu ako: „Minulý kondicionál...? — Aha! *Bol by som býval písal... býval — bývala — bývali...*“ V takýchto odsudkových ironizujúcich poznámkach vidíme neinformovanosť, ba i zlomyseľnosť na „účet“ slovenčiny, lebo šíri falošnú verejnú mienku v okruhu jazykovej kultúry u nás.

5. Kondicionál minulý spisovná slovenčina má. Plní v nej dobre vymedzenú, v skutočnosti opretú funkciu a je so štylistickým zámerom zastupiteľný prítomným kondicionálom.

Napokon devíza pre jazykovú kultúru: *Spisovná slovenčina sa bez minulého kondicionálu nezaobíde*.

PhDr. Gejza Horák, CSc.  
(15. VI. 1993 — Bratislava)

## Frazeológia v diele D. Sinapia Horčičku

Zásluhou Jozefa Minárika vyšlo vo vydavateľstve Tatran po vyše troch storočiach nové vydanie Sinapiovej zbierky *Neo-forum Latino-Slavonicum*. Zvýšená prístupnosť tohto diela ponúka zamyslieť sa nad jeho obsahom, nad tým, aký materiál táto zbierka obsahuje.

Analýza jednotiek zo Sinapiovej zbierky ukazuje niekoľko závažných charakteristík celého zhromaždeného fondu. Predovšetkým ukazuje, že zbierka obsahuje prevažne obrazné jednotky s didaktizujúcim zameraním (čo je v súlade s cieľmi, ktoré sú v úvode vytýčil sám zostavovateľ zbierky). Sú to teda najmä typické príslovia. Ten istý rozbor však ukazuje, že zbierka obsahuje aj viaceré také jednotky, ktoré nezodpovedajú vytýčenému cielu. Ukazuje sa, že *Neo-forum* obsahuje popri typických prísloviah aj

rozličné dobové neobrazné sentencie a isté didaktizujúce výroky, rozličné nevetné frazémy, ba aj viaceré jednoslovné expresívne výrazy.

Zaujímavá je aj otázka rozsahu Sinapiovej zbierky. R. Brtáň vo svojom dávnejšom monografickom rozboare tejto zbierky napočítal 534 prísloví, editor rozoberaného vydania zbierky J. Minárik hovorí o počte 558 jednotiek. Tento dosť veľký rozdiel v uvedených údajoch priamo vyzýva znova sa pri tomto probléme pristaviť. Pohľad na sledovaný materiál naznačuje, že pri určovaní rozsahu zbierky treba spomedzi vlastných zachytených jednotiek vylúčiť viaceré typy výrazov, ktoré nespĺňajú Sinapiove kritériá. Sú to predovšetkým takéto výrazy:

a) opakujúce sa rovnaké alebo variantne obmieňané jednotky (ide o viaceré prípady, keď tá istá jednotka, resp. variant tej istej jednotky sú zachytené na dvoch miestach);

b) výrazy, ktoré sa k istým parémiám alebo frazémam pridávajú ako nejaké vysvetlenie alebo doplnenie, ale pritom samy nemajú povahu parémie ani frazémy;

c) spomínané jednoslovné výrazy, ktoré sa do frazeológie ani do paremiológie nepočítajú ani u Sinapia ani v novších prístupoch.

Po prihliadnutí na všetky uvedené okolnosti, ako aj na isté prípady spájania viacerých výrokov alebo iných frazém do jednej jednotky konštatujeme, že v rozoberanej zbierke je 525 parémií a frazém. Zároveň zistujeme, že absolútnu prevahu tu majú príslovia, po nich nasledujú porekadmá, ďalej nevetné frazémy, ustálené prirovnania, pranostiky a ojedinele aj iné typy parémií a frazém.

Osobitnú pozornosť si v zbierke zasluhujú aj rozličné vysvetľujúce alebo doplňujúce poznámky, ktoré autor uvádzá pri niektorých jednotkách. Náš rozbor ukazuje, že viaceré z nich sú rozhodujúce pre adekvátné pochopenie významu danej jednotky.

Rozbor zároveň ukázal, že podstatná časť parémií a frazém zo Sinapiovej zbierky sa udržala v našej farzeológii až dodnes.

Doc. PhDr. Jozef Mláček, CSc.  
(7. VII. 1993 — Prešov)

## Zdvorilostný princíp v tzv. rozkazovacích vetách v slovenčine

1. Zdvorilostný princíp — úcta k adresátovi výpovede vyjadrená formálnymi prostriedkami. Protiklad kooperatívneho a zdvorilostného princípu v komunikácii. Faktory ovplyvňujúce uplatnenie zdvorilostného princípu — vzťah hovoriaceho (H) k adresátovi (A), osobnosť hovoriaceho, sféra komunikácie (oficiálna — súkromná), spoločenské, sociálne normy.

2. Podstata rozkazovacích viet — výzva, aby adresát realizoval/nerealizoval nejakú činnosť. Skutočný rozkaz sa môže realizovať iba v prípade, že hovoriaci má nadadené postavenie vo vzťahu k adresátovi. Kritériá klasifikácie viet obsahujúcich výzvu na (ne)realizovanie nejakej činnosti: [nadradenosť H/A], [záväznosť] [naliehavosť] [kategórickosť].

Vety obsahujúce výzvu kategorickú (rozkazovacie — imperatívne), vety obsahujúce výzvu zdvorilú (žiadacie — dezideratívne) a vety obsahujúce výzvu nezáväznú (návrhové — komendatívne).

3. Prostriedky, ktorými sa realizuje zdvorilosťný princíp:

- a) lexikálne (oslovenia, časticové príp. plnovýznamové *prosim*, hodnotiace adjektíva/adverbia, ilokučné slovesá a i.)
- b) morfológické (zámená, slovesné tvary — podmieňovací spôsob, klad a zápor)
- c) syntaktické (hlavné/vedľajšie vety, príp. vsuvky, ktoré vysvetlujú a zmierňujú rozkaz)

d) zvukové (intonácia, najmä opytovacia)

e) mimojazykové (gestá, mimika a pod.).

4. Možnosti uplatnenia zdvorilosťného princípu v jednotlivých typoch výzvových viet.

Doc. PhDr. Jolana Nižníková, CSc.  
(15. IX. 1993 — Prešov)

### Z výskumu Slovákov v Dolnom Rakúsku

Tému Slovákov usídlených v Dolnom Rakúsku si všímala donedávna viac rakúska než slovenská veda. Hoci z prelomu storočí a z prvej polovice storočia dvadsiateho sú známe aj štúdie moravskej a slovenskej dialektológie, etnografie a história, venované tejto téme, zo slovenskej strany si sústavnejšiu pozornosť vyslúžila až v novšej dobe.

Dolnorakúski Slováci v priebehu svojich dejín predstavovali „menšinu“, ktorá od rozpadu Rakúsko-Uhorska prežíva „tichý zánik“. Bola to etnická skupina, ktorá sa v odbornej literatúre stala známy ako „zabudnutá menšina“ či dokonca „tajná menšina“.

Dnes možno zistiť, že znalosť slovenského jazyka je v niektorých obciach (najmä Hohenau, Rabensburg a i.) u obyvateľov slovenského pôvodu nad 50 rokov „masová“. Mladšia generácia po slovenky už nehovorí.

Etnometodologicky orientovanou konverzačnou analýzou, stavajúcou na spontánnych dialógoch, zachytených skrytým mikrofónom, však možno napriek oslabenosť pocitu národnej identity odhalit isté národnostné napätia dokonca aj u tých osôb slovenského pôvodu, ktoré už po slovensky nehovoria.

PhDr. Slavo Ondrejovič, CSc.  
(9. XI. 1993 — Bratislava)

### Niekteré syntaktické osobitosti slovenských nárečí v slovensko-inojazykovom kontexte

Pred tridsiatimi piatimi rokmi J. Chloupek upozornil, že východomoravské nárečia sa vyznačujú dvoma vyhranenými vetylmi typmi — sponovo-mennými vetylami s neut-

rálnou formou spony a s mennou časťou v gramaticky nezhodnom rode a prípadne aj čísle, napr. *potem už bylo mŕ, tam bylo jen stromy*, a vetylmi so všeobecným osobným činiteľom vyjadreným reflexívnym tvarom prísudkového slovesa v neutre, pri ktorom stojí gramaticky nezhodný formálny podmet, vyjadrujúci logický predmet prísudkového deja, napr. *zebral sa smetana*. Podľa zistení V. Michálkovej sú vo východomoravských nárečiach obidva tieto typy relatívne frekventované a nie sú viazané ani situáčne, ani tematicky. V lašských nárečiach, nadväzujúcich na severný okraj východomoravských nárečí je podľa zistení J. Balhara prvý typ málo frekventovaný, druhý málo živý.

Tieto typy vetyl s tzv. uvoľnenou vetylou stavbou sa u nás zatiaľ systematicky neskúmali, no aj okazionálne evidované doklady a ich územné rozloženie už signalizujú, že tieto dva typy sú vlastné veľkej časti slovenských nárečí. Pokial ide o slovesno-menné vetyl s gramaticky nezhodnou sponou, máme zachytené tak prípady s mennou časťou významom blízkou adverbialným výrazom (*po fronte bolo xudoba, bolo radosť pozret*, *to bolo čistota na polu, tam bolo sila národa*), ako aj prípady, kde adverbialne poňatie nie je možné (*bolo priečerž mračien, ešte ľebo geple, bolo tam ozdoba*). Severozápadné Slovensko týmto typom vetyl priamo nadväzuje na východomoravskú nárečovú oblasť, máme ich však doložené aj zo stredoslovenských a východoslovenských nárečí.

Vetyl typ s reflexívnym tvarom prísudkového slovesa v neutre a gramaticky nezhodným podmetom máme zachytený v száp. a strslov. nárečovej skupine a okrajovo aj v vyslov. oblasti výpovedami typu *tam sa dávalo pálenka, vzalo sā flăšă, moselo sa robota ukázať, potom se pozbíralo sметanka*. So zreteľom na takéto prípady sa realizácia rovnakej vetylnej schémy dala vidieť aj vo výpovediach so substantívmi bez formálneho rozdielu medzi tvarom nominatívu a akuzatívu, napr. *pítaťa sa peňiaze, navrch sa dalo mast*, *deski sa na to dalo, založilo se taki versník*, keby na rovnakej oblasti nejestvovali aj jednočlenné vetyl s akuzatívom po reflexívnom tvari prísudkového slovesa, napr. *mamu sa volávalo mamajka, nakulo se kosu, miselo sa druhého kúpic*.

Typ s akuzatívnou väzbou má vo východoslovenských nárečiach — zdá sa — väčší územný rozsah. Produktívny je najmä v sev. Šariši, odkiaľ ho máme doložený aj so zámenom vyjadreným predmetom, napr. *vibraťi ten len, poviazaťo se ho, privezťo se ho domu*.

Na základe súčasného stavu poznania tejto problematiky možno konštatovať, že areál typu *zobralo sa smotana* leží väčšou časťou na slovenskom jazykovom území a východomoravské nárečia tvoria jeho száp. časť, pri type *zobralo sa smotanu* zasa slovenské nárečia predstavujú južný okraj podstatne rozsiahlejšieho areálu, zahŕňajúceho poľskú jazykovú oblasť a s ňou susediace lašské nárečia na sev. Morave. Tento jazykový stav hodnotíme ako výsledok rovnakého vývinu, pri severošarišských nárečiach predpokladáme aj užší kontakt s polštinou.

Prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc.  
(11. XI. 1993 — Nitra)

## Typológia lexikálnej spájateľnosti

### A. Semilogické koncepcie spájateľnosti.

Koncepcie robené pod zorným uhlom umožňujúcim vidieť Syntax (syntaktickú sémantiku) a Slovník (lexikálnu sémantiku) v ich vzájomnej spätosti.

1. Koncepcie analytického typu: povaha sémantického vzťahu zložiek syntagmy umožňuje opísť predmet pomocou príznaku a príznak pomocou poukazu na predmet.

2. Koncepcie syntetického typu: dve sémantické entity môžeme spájať do celku, ak majú aspoň jednu sému spoločnú (koncepcia „dlhého“ sémantického komponentu). V jazykoch nominatívneho typu sa predikáty označujúce aktívny, cielavedomý dej spájajú s neživotnými substanciami. Riešenie tohto rozporu na úrovni syntaxe a lexikológie. Problémový okruh spájateľnosť a polysémia.

### B. Lexikologické koncepcie spájateľnosti.

1. Koncepcia sémantickej kongruencie (analóg koncepcie „dlhého“ sémantického komponentu). Delenie spojení na sémanticky kongruentné (vták letí k hniezdu) a sémanticky nekongruentné (vták sa blíži k hniezdu). Delenie spájateľnosti na *sémantickú* (sformuluje sa sémantický príznak, ktorý musia mať partneri klúčového slova) a *lexikálnu* (partneri klúčového slova sú uvedení v podobe zoznamu, pretože spoločný sémantický príznak sa nedá sformulovať).

2. Koncepcia obsahovej kongruencie. Slovné spojenie vzniká v dôsledku explikácie istého obsahového komponentu slova (komponent môže mať sémantickú alebo noematickú povahu). Delenie spájateľnosti podľa povahy sémantického komponentu na *vlastnú* (specifický sémantický komponent) a *nevlastnú* (kategoriálny alebo noematický komponent).

3. Koncepcie kvantitatívno-nominatívneho typu. Berie sa do úvahy povaha významu klúčového slova (jeho nominatívna samostatnosť) a súčasne množstvo a povaha lexikálnych partnerov slova. Delenie spájateľnosti na *širokú* a *úzku* (vrátane monokolokability). Delenie spájateľnosti na *volnú* (sémanticky motivovanú) a *viazanú* (motivovanú popri sémantike aj normou a úzom).

Alexandra Jarošová, CSc.  
(30. XI. 1993 — Bratislava)

## Interpunkcia a štruktúra heslovej state vo výkladovom slovníku

Interpunkciu vo výkladových slovníkoch sa ako problému *per se* v dostupnej lexikografickej literatúre venuje len okrajová pozornosť — je to pravdepodobne spôsobené najmä tradičnou „papierovo-ceruzkovou“ optikou pohľadu na proces tvorby lexikografického diela. Pri použití počítača ako pomocného nástroja na tvorbu slovníka je však potrebné venovať podstatne väčšiu pozornosť formalizácii údajových štruktúr spracúvaného lexikografického diela, aby sa mohla naplno prejavíť mohutnosť jednotlivých automatizovaných procedúr. V najjednoduchšom prípade je slovník reprezentovaný

v tvare textu, pričom jeho štruktúra je vyznačená pomocou typografických povelov a interpunkcie.

Motiváciou na dôkladnejšie štúdium súboru problémov súvisiacich s používaním interpunkčných a zvláštnych grafických znakov v textoch heslových statí je potreba riešenia dvoch konkrétnych úloh počítačovej lexikografie: (1) vytvorenie programových nástrojov, ktoré v automatizovanom alebo poloautomatizovanom režime umožnia skontrolovať správnosť (*data validation*) textu slovníka a (2) vytvorenie nástroja, ktorý základe rozboru textu heslových statí (*dictionary entry parsing*) umožní automatizovať prevod textu slovníka do formalizovaného tvaru — lexikálnej databázy. Druhá úloha je pritom nadstavbou a zovšeobecnením prvej.

Príklady uvedené v prednáške pochádzajú najmä zo štúdia materiálu obsiahnutého v elektronickej verzii KSSJ, ako aj textov pripravovaných zväzkov SSS, SSN I. a HSSJ III. Ako hlavný je vo všetkých prípadoch identifikovaný problém polyfunkčnosti a z nej vyplývajúcej nejednoznačnosti interpunkčných znamienok, ktorý je kritický najmä pri znamienkach *čiarka*, *bodkočiarka* a *dvojbodka* v KSSJ. V ostatných dielach je podiel nejednoznačných použití jednotlivých znamienok menší, čo je pravdepodobne spôsobené jednoduchšou a pravidelnejšou štruktúrou heslovej state a menším tlakom na čtenenie priestorom.

Inou kategóriu problémov je konkrétna realizácia interpunkčných znamienok na rozhraní dvoch rôznych typov písma. Stretávajú sa tu dva protichodné princípy: pravidlá typografickej estetiky požadujú, aby interpunkčné znamienko bolo napísané rovnakým typom písma ako text za ktorým stojí; na druhej strane lexikografi sa domnievajú, že interpunkčné znamienko vyskytujúce sa v texte v rovnakej funkcií by malo byť označené vždy rovnakým typom písma. Nie vo všetkých prípadoch sa dá vyhovieť obidvom požiadavkám naraz, a preto výsledok musí byť starostlivo vyváženým kompromisom. Ukazuje sa však, že v *procese tvorby* slovníka je výhodnejšie používať reprezentáciu bližšiu štruktúre, pretože estetické pravidlá možno v konečnom dôsledku realizovať pomocou automatizovaných nástrojov.

Na záver prednášky sa diskutuje o použití interpunkčných znamienok v niektorých slovníkoch vychádzajúcich z cudzích lexikografických tradícií (COBUILD, OALD, Langenscheidt, Školský rečník).

Ing. Vladimír Benko  
(14. XII. 1993 — Bratislava)

## Paradoxy súčasnej slavistiky

Obavy Vatroslava Jagića z rozpadu slovanskej filológie na filológie jednotlivých slovanských národov sa už celkom naplnili. Aj sama slavistika sa ako ucelená veda stala iba súborom viacerých spoločenských vied jednotlivých slovanských národov. Takto zostal nevyjasnený vzťah medzi slavistikou (ako vedou o Slovanoch) a vedami o jednotlivých slovanských národoch (napr. slovakistika, rusistika a iné). Aj Jagićovo

volanie po reforme slavistiky ešte na začiatku tohto storočia zostało iba hlasom volajúceho na púšť. Slavistika sa odvtedy mälo zaoberala sama sebou, svojím predmetom, zacielením a smerovaním. Vlastný predmet výskumu si uspokojivo nedefinovala ani dodnes. Preto je súčasná slavistika plná rozporov a paradoxov.

Priepastný je dnes rozdiel medzi teoretickou úrovňou slavistiky a praktickou stránkou jej výsledkov, resp. rozdiel medzi kvantitatívnu a kvalitatívnu stránkou jej bádateľských výsledkov a uplatňovaním týchto výsledkov v spoločenskej praxi, a to či už v podobe konkrétnej jazykovej praxe alebo pri tvorbe či formovaní a zušľachťovaní spoločenského vedomia. V slavistike máme skvele rozpracovanú teóriu dvojjazykovej lexikografie, ale nám chýbajú v jazykovej praxi vzájomné slovníky jednotlivých slovanských jazykov (vari iba s výnimkou ruštiny ako svetového jazyka). Máme teoreticky vynikajúco rozpracované opisy gramatických štruktúr slovanských jazykov, chýbajú nám však vzájomné čo aj len príručné gramatiky slovanských jazykov. Bohato sú rozpracované a vedecky odhalené literárne a kultúrne vzťahy medzi našimi slovanskými národnimi, avšak výsledky týchto vedeckých výskumov sa len veľmi pomaly a neuspokojivo dostávajú do širšieho slovanského povedomia, aby ho uprevňovali a zušľachťovali. Slavistika si ešte nevypracovala mechanizmus, transfer prevodu svojich vedeckých výsledkov do spoločenskej praxe.

Paradoxne pôsobí dnes aj skutočnosť, že slavistika vznikla a spočiatku sa rozvíjala predovšetkým ako veda historická, teda zameriávala sa na historicko-genetické bádania. Súčasná slavistika takéto zameranie zredukovala takmer na minimum. Navyše, celkom sa v nej oslabil aspekt porovnávací, komparatívny. V takejto podobe súčasná slavistika môže len veľmi ťažko plniť aj funkciu gnozeologického prostriedku pri výskume jednotlivých slovanských jazykov. Ak si slavistika nevypracovala status takéhoto gnozeologického prostriedku, potom neprekypuje, že jej inštitucionálna a organizačná základňa v slovanských národoch je neprimeraná jej možnostiam. Slavistiku neraz zastupuje či predstavuje iba rusistika. Primeraná pozornosť sa venuje slavistike až na medzinárodnej úrovni v organizačných štruktúrach (Medzinárodný komitét slavistov, odborné komisie, kongresy a iné).

Ako si vysvetliť naznačené a z nich odvodené ďalšie paradoxy súčasnej slavistiky? Nazdávame sa, že súčasnej slavistike chýba východiskový obsahový i metodologický princíp. Takýmto princípom pri vzniku slavistiky a na jej počiatku bol pojem „slovanská vzájomnosť“, tak ako ho pôvodne sformuloval Ján Kollár, potom dialekticky obohatil Ludovít Štúr a napokon plodne modifikovali pragmatickým zameraním slavisti prvej polovice nášho storočia. V takejto podobe bola slovanská vzájomnosť prameňom, žriedlom i hybnou silou slavistiky polodruha storočia, kym ho v polovici tohto storočia nezahlušíl princíp proletárskeho internacionálizmu. Stalo sa to práve v čase, keď pre slavistiku svitali vari najkrajšie časy. Ak sa súčasná slavistika nechce naďalej zmieňať v naznačených paradoxoch, bude sa vari musieť k pojmu slovanskej vzájomnosti (hľadania a odhaľovania vzťahov a genetických súvislostí a vyvodzovania z nich nevyhnutných syntéz) vrátiť a na tomto základe si definovať i predmet výskumu.

Doc. PhDr. Emil Horák, CSc.  
(20. XII. 1993 — Nitra)

## Oznamy

### Jazykovědné sdružení ČR — oznámenie

27. XII. 1993

Vážení kolegové,

dovolujeme si Vám sdělit, že valné shromáždění Jazykovědného sdružení České republiky dne 4. XI. t. r. jednomyslně zvolilo čestným členem prof. dr. Jána Horeckého, DrSc. Předjalo tak možná příliš brzy oslavění jeho blížícího se životního jubilea, ale my doufáme, že nebude nutno svolávat mimořádné valné shromáždění do uplynutí dalšího funkčního období. Především jsme si ovšem při této příležitosti připomněli obrovský záběr lingvistických zájmů profesora Horeckého, sahajících od fonetiky, přes lexikologii a práce terminologické, přes otázky obecné lingvistiky a filozofie jazyka, sociolingvistiku a problémy jazykové kultury až po práce z oblasti matematické lingvistiky a formálního popisu jazyka. Pozoruhodný je i fakt, že prof. Horeckého zajímá jak popis jeho materštiny v synchronním i historickém aspektu, tak i popis jazyků klasických. V neposlední řadě jsme ocenili velké vědecko-organizační a pedagogické přínosy prof. Horeckého odrážející se jak v lingvistice slovenské, tak české se značným ohlasem mezinárodním. K jeho zásluhám patří, že strukturální a formální metody, tak často proskribované jako nemarxistické, dokázal po celá léta rozvíjet sám, podporoval je a poskytoval tak morální zázemí svým žákům, aspirantům a kolegům.

Jsme přesvědčeni, že od prof. Horeckého jako učitele a kolegy může ještě mnoho získat nejen slovenská lingvistika. Právě tato fakta jsme svou volbou chtěli vyjádřit a bude nám velkou ctí, přijme-li pan profesor své začlenění mezi čestné členy Jazykovědného sdružení ČR s potěšením.

Vás pak prosíme, milí kolegové, abyste zprávu o této volbě i se zdůvodněním laskavě otiskli ve Vašem Zápisníku.

Děkuji Vám předem a těším se na další dobrou spolupráci mezi našimi spoločnostmi.

Se srdečnými pozdravy

Doc. PhDr. Jarmila Panarová, DrSc.  
předsedkyně Jazykovědného sdružení ČR

### Informácia o podujatiach SJS pri SAV v roku 1994

Slovenská jazykovedná spoločnosť pripravuje na rok 1994 okrem pravidelných prednášok v Bratislave a v pobočkách dve vedecké podujatia

\* 17.—18. máj — 6. celoslovenské stretnutie jazykovedcov s ústrednou témovej Lexikológia a lexikografia v synchronickom a diachronickom aspekte (Bratislava, spojené s valným zhromaždením spoločnosti);

\* 24.—25. november — IV. kolokvium mladých jazykovedcov (Modra-Piesok, v spolupráci s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV).

## Konferencia o jazykovej kultúre

Jazykovedný ústav L. Štúra SAV usporiada spolu s Maticou slovenskou konferenciu **Spisovná slovenčina a jazyková kultúra**. Konferencia sa uskutoční v dňoch 12.—14. septembra 1994 v Martine.

### Z nových kníh

MISTRÍK J. a kol.: Encyklopédia jazykovedy. Bratislava, Obzor 1993.

Jazykovedné publikácie vydavateľstva Veda vydané v r. 1993 k XI. medzinárodnému zjazdu slavistov:

BLANÁR, V.: Porovnávanie lexiky slovanských jazykov z diachrónného hľadiska.

BUFFA, F.: O poľskej a slovenskej frazeológií.

DOLNÍK, J. — BENKOVIČOVÁ, J. — JAROŠOVÁ, A.: Porovnávací opis lexikálnej zásoby.

DORULA, J.: Tri kapitoly zo života slov.

DUDÁŠOVÁ — KRIŠŠÁKOVÁ, J.: Goralské nárečia.

HABOVŠTIAK, A.: Zo slovensko-slovanských lexikálnych vzťahov (so zreteľom na lingvistickej geografii).

HORÁK, G.: Slovesné kategórie osoby, času, spôsobu a ich využitie.

KUCHAR, R.: Žilinská kniha. (Magdeburgské právo).

NÁBĚLKOVÁ, M.: Vzťahové adjektíva v slovenčine. Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov.

SEKANINOVÁ, E.: Dvojjazyčná lexikografia v teórii a praxi.

SOKOLOVÁ, M.: Sémantika slovesa a slovesný rod.

Z vývinu slovenskej lexiky. Ed. R. Kuchar.